acc. 4620 sid. 99 – 199.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Allmogeliv i Göinge under början och mitten av 1800-talet.

Av
Pehr Johnsson, Broby

Register:

	sid.
Mattbornas timmerväckor.	99 – 102.
Ladugårdarne.	103 – 105.
Nötboskapen.	106 – 111.
Mjölkhushållningen.	112 – 117.
Fåravel o. ullproduktion.	118 – 125.
Svinen.	126 – 129.
Fjäderfäet.	130 – 134.
Bi o. biskötsel.	135 – 136.
Övertro om djuren, sjukdomar o. bot.	137 – 140.
Linberedningen.	141 – 145.
Kardegille.	146 – 151.
Spånad o. vävnad.	152 – 155.
Mältning o. brygd.	156 – 159.
Bakning.	160 – 166.
Skatten.	167 – 173.
Smider.	174 – 177.
Snickare.	178 – 179.
Spånkorgstillverkning.	179 – 188.
Träskomakare o. toffelmakare.	189 – 190.

Forts. nästa sid.

Sockenskräddare. sid. 191 - 195.
Skomakeriyrket o. dess utövare. 196 - 197.
Byggmästare o. timmerman. 198 - 199.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Slättbornas timmeräckor.

I äldre tider, innan järnvägarna hade kommit till, var det ganska vanligt, att framför vårsidan kommo bönderna från de storslagna ortenna uppåt Göringe för att där hämta byggnadstimmer och virke av varjehandaslag. Antingen de nu voro bosatte å den verkliga Skånska slätten eller ovan i Göds och Första härader gingo de i alla händelser under ett gemensamt namn – "slåbor". Och då de ankommo hit upp kommo de i långa ~~rader~~ tåg om 20 å 30 skjutsar. Brukligt var nämligen i dessa södernt belägna byar, att om någon åbo där behövde bygga om sin gård biträdde hela byalaget med bröder. Dessförinnan hade han endertid själv besökt någon bonde i skogsbygden och med honom acklorderat, då att timmer och bräder voro färdiga, då man å den bestämda dagen ankände.

Att man fordrades långa vägar för att hämta virke bevisas därav, att numera 99-årige Nils Bengtsson omtalat, att hans far, som var rättare på Krogeholms gård, under hans barndom ~~körde upp till Ausby socken~~ med alla gårdens skjutsar körde upp till Ausby socken

för att det komma [illegible]
och vad mera var, hon höjte också vid
ett dylikt besök döstöves, ett hemman,
till vilket hon långe fram flyttade och
innehade till sin död. En dylik resa
tog ~~omkring~~ en tid av ~~ta~~ flera dagar
i anspråk. Vägarna voro dåliga och
de bönderskap man hade till sitt förfo-
gande voro helt säkert icke heller av
första klass~~tas~~ beskaffenhet, åt-
minstone om man jämför dem med de,
som i våra dagar begagnas.

I allmänhet kan man säga att "slä-
barna" blevo väl emottagna av byarnas
befolkning. De kommo vanligtvis med
kundskap söderifrån att våren var i
anmarkande. ~~Efter vårsäd, efter det de~~ De hade då ofta
slutat vårarbetet hemma och voro för-
dägn att påbörja sina byggnadsföre-
tag. Göingarna hade ännu icke hun-
nit begynna. Besöntsloppenna
mellan många av bönderna söderifrån
och den höngre, ~~kunde också~~ voro icke
sällan mångåriga. Göingarna bör de
vedut deras kyor med sina produkter,
men ~~slitt~~ det hände till regeln att slitt-
barna själva fingo hämta sitt timmer.
I den by, där virket skulle hämtas, låg
man natten över i vederbörligen inbor-
terad. Matsäckar och brännvins-
pluntor kommo fram och man dack
gärna med varandra. Sömnen var i
allmänhet mycket god och slagsmål

FOLKLIVSARKIVET LUND

fridsam knorpist aldrig. Däremot sattes man ihop historier av varandra, som understundtvunos av mycket komisk art. I regel gingo göingaberättelserna ut på att förlöjliga slättbornas för deras dumhet och dessa senare motsvarten för snålhet och fattigdom. En historia, som tämligen allmänt berättades i Göinge var följande.

En gång hade trenne slättbor kommit till en grusgrav i åkern, där de kupit ned så att benen voro täckta med grus. Under det de satto där begrepo de tänka efter hur de skulle komma därifrån. De hade blandat sina ben i den lösa grusen och visste icke vilka av fritkonstledamöterna, som voro den enes eller den andres. Under det de satto där bekymrade och rådvilla kom en bonde gående vägen fram. De beklagade sig mycket för honom, och förklarade hur den saken snart vore avhjälpt. I glädjen gåvo de honom var sin daler och lovade honom den skyndsamt hjälp. För ändamålet gick han bort till en närbelägen ekbenske och skar sig en duktig käk, med vilken han sedan började att damma på de de- lar av benen, som stucko upp för grusen. Det dröjde sommarlägen icke länge förrän de fått kännedom om

FOLKLIVSARKIVET LUND

sina respektive ben. Skyndsamt begåvo de sig upp på grusgraven och tröstade omröstorna, tackade de bönderna för hans hjälp.

En annan historia, som från Slättbohåll berättades var följande: Gångorna var under den tiden så fattiga, att de vid den ena bondgården hade en tunna, i vilken alla ~~bond~~ måltids-rester slogos. Sedan öste man vatten på dessa och användes detta ~~att~~ i stället för dricka. En gång, då ett lag slåtrare satts ~~i en~~ till bord vid ett bord i en bondstugu i Broby socken, var det en katt som var ensam och ville gå dem sällskap. En av dem tog denne i svansen och ~~i ett ögon~~ hyste honom i ett obemärkt ögonblick ned i tunnan som hade därefter lockat över denna. Sedan fortsatte man sin väg. Bondfolket saknade emellertid sin katt. När så slåtrarna året därpå kommo tillbaka, frågade den bondhustrun var de gjort av katten. Han hade icke varit synlig sedan de sist besökte gården. "Den stängde jag i slurningatunnan", sade en av dem. Och sannerligen då de sågo efter låg icke ~~de~~ skattakräket där ännu. Man hade under ett helt år sökt på honom, utan att kunna veta var, utan att ha tänkt tunnan. Gården blev också kallad Kattarp och heter så ännu.

Efter järnvägarnas tillkomst ha dessa fåror helt och hållet upphört. Och med dem också de gamla skämthistorier, med vilka man från ålderstid sökte förledliga varandra.

Husdjursskötsel och mjälkhushållning.

Ladugårdarne.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

I likhet med vad vi förut omtalat bestod gårdarne i Göinge av fyra med varandra sammanbyggda längor. En av dessa utgjorde kornings- eller köreriphus, samt de tre övriga ~~av~~ uthusbyggnader. Den ena utgjorde stall, den andra ladugård. I den tredje var logen med ett loggolv vid varje sida om denna.

Om en mitida landtman kommit in i en ladugård efter den tidens mönster skulle han i första hand popperos av dess höghet. En längre person skulle knappast gå rak. ~~Man ansåg~~ Dels hörde det till tidens set att ha rummen höga, dels ansåg man det vara rent av nödvändigt för värmen att ha inredningen på detta sätt. Höskullen låg alldeles med mat djurens nyttjar. Nägra fönster förefunnos icke. Det var en lyx som man först längre fram bestod sig med. Hälle man ha ljus, eller man ansåg det vara allt för kvast inne, öppnade man någon av dörrarna, vilka icke ~~stalle~~ sällan voro ställda midt emot varandra. Den ena dessa ~~dörr~~

FOLKLIVSARKIVET
LUND

genom vilken man kom in i ladugården, var vanligtvis delad i tvänne halvor, så att man kunde ha den ena öppen medan den andra var stängd. Den andra dörren "mökedörren" – var den genom vilken man "mökade" ut gödseln. Utanför denna var gödselstaden belägen. Efter hand som man körde ut gödseln, grävde man sig djupare och djupare ned i ~~denna~~ denna (gödselstaden), för att taga så mycket som möjligt av den "fetma", som druckit sig ned i sanden. Och så blev det slutligen hålor så djupa, att man ~~fi~~ risberade att stjälpa både vid upp- och nedbörseln i dessamma. När vår- och höstfloden kom ~~dade~~ stod vattnet alltsedjupt i dessa. Gödseln kastades ~~ut~~ ut höri efter hand som man "mökade", varför man lätt kan förstå, att någon gödselvård fanns det icke.

Utom de nämnda dörrarna fanns ~~det stor~~ i större ladugårdar jämväl mindre luckor av trä, som man kunde öppna och tillslutta efter behag. Ljus och frisk luft, som våra dagars lantbruk hålla som ett livsvillkor för djurens trivsel, ansåg man emellertid under den tiden som ringa faktorer att räkna med.

Vad själva inredningen angår var också denna långt ifrån sådan som för närvarande, detta i någon mån beroende av det utfodringssystem som an-

FOLKLIVSARKIVET
LUND

vändes. Utmed bägge longsäggarna var i regel kreaturen bundna, icke som nu med ett foderbord i ladugårdens mitt samt djuren på båse sidor om detta. Längs utmed väggarna gingo långa bänkar och ovanför dessa hade kökäen sitt läge. Emellan varje djur var avskränkning, så att vart och ett hade sitt särskilda bås. Vid de större ~~gården~~ bondgårdarna torde numera ledes för hundra år sedan ha användt bindlen av järn, men den tidens småbönder och torpare använde bindden eller "klåenar" av trä, samt därtill sådana av olika former, särdeles för varje byggd.

En "kätte" förefanns för kalvarne. Det ansågs i hög grad skadligt att binda dessa för tidigt, emedan de då lätt kunde få bensjukdomar. Minst ett år borde ett djur vara innan någon installning skedde.

I någon ända av "fähuset" var en instränkning för fören. Dessa ~~voro~~ hade i de flesta fall sin plats i ~~fä~~ ladugården. Däremot ansåg man att det var högst lämpligt ha svin i denna. Kvina skulle icke då kunna ~~trissas~~ trissas till följd av den odör, som dessa spredo omkring sig.

Nötboskapen.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

De nötkreatur, som bönderna i Göinge ansvände voro i regel av den gamla ras, som man döstödes under århundradet begagnat. Och det var först framemot mitten av förra århundradet, som man inköpte en eller annan kalv från herregårdarna, vilken man emellertid sedan korsade med de första. Man hade icke några närmvärda inkomster av ladugården, därför nekade man icke heller någon ~~ansträngd~~ störe omsorg vid (skötseln av) denna. Travel torde också ha förekommit i gamska avsevärd utsträckning. En eller annan mera förståndig landtman ~~torde~~ sökte väl att föreskriva sådan, men i stort sett gjorde man icke mycket för dess bättrande. I de respektive bondehemmen synes man i allmänhet ha delat upp inkomsterna av ladugården så, att man hade rätt till den avbetning i form av smörat, som djuren lämnade medan däremot fan dog inkomsten av de kalvar eller nytkreatur, som kunde försäljas. Dessutom erhöll hemgödseln, att användas för jordbrukets behov. Den husfader, som

FOLKLIVSARKIVET LUND

[illegible] smör- och ostförsäljningen ansågs vara en särskild hård sådan. Detta, om något var det att lägga sig i husmodernas affärer. Vad hon på detta sätt kunde anskaffa skulle användas till husets behov och familjens underhåll. Vid producerade och tillverkade man det mesta själv, av vad som huset behövde, men det var dock alltid något, som man behövde köpa från staden. Och man var ofta den, som fick sörja för detta. Helt utan pengar kunde hon gårdar icke vara.

Under hudlechorsbrännigens dagar då vinnanvände dranben som utfodringsmedel, gödades icke så på kreatur.

Utfodringsförhållandena var helt annorlunda än i våra dagar. Omkring den första oktober, kanske något senare, beroende på vädrets beskaffenhet, installade man vanligen sina kreatur för vinterutfodring. Vid denna spelade den till hackelse försondlade halmen den förnämsta rollen. Denna utgjorde nämligen huvudbeståndsdelen i utfodringen. Det krävde mycket arbete för den tidens drängar ~~att~~ efter slutad dagsverksamhet ~~att~~ under vinterkvällarna skära hackelse åt exempelvis ett halvt tjog kor,

FOLKLIVSARKIVET LUND

barnske dimitrier, samt dessutom ett par oxar och ett par hästar. En person hade vanligen att omhändertaga detta. Kom så häntill, att redan vid två-å tre-tiden under en stor del av vintern, tröskningen med slagor tog sin början, kan man lätt förstå, att det blev ganska klent beställt med vilan.

Som kraftfoder användes man barn- eller havregryn. Klier förekommo mera sällan, foderbalsen aldrig. Så småningom började man använda rapsbaka, men hade man det kommit betydligt in på vårtid. Höet spelade däremot, i likhet med vad vi fått framhållit, en avsevärd roll. Rotfrukter begagnades sällan någon gång potatis. Rovor odlades i mera inskränkt grad, dock huvudsakligen för hushållets räkning. Under en del av vintern användes sonsen i stället för kraftfoder. Man ansåg denna vara i besittning av ett stort näringsvärde, en sak som man enligt senare tiders analyser betydligt överdriver. Den bidrog emellertid till att göra fodret begärligt för djuren och tjuts det, att den icke sällan luktade ganska illa, åto de den med begärlighet.

Då fodertillgången var ringa brukade man i Skogsbygden avhösta ljung eller starrgräs, som torkades,

FOLKLIVSARKIVET LUND

att avvandras i stora porsjoner. Äldre landtmän i dessa trakter hade rättat, att om man passade på att avbista ljungen då den ~~var~~ stod i sin första blomning, var den ett godt foder för kreaturen, vilka med stor begärlighet åto därav. Starrgräset ansågs däremot betydligt sämre. Ej heller fanns kreaturen det så begärligt som ljungen.

Varje dag utslöpptes djuren till vattning, på en del ställen, där antalet icke var allt för stort, tvänne gånger, morgon och eftermiddag. Vidare hade man ofta en inhägnad utanför gården, i vilken kalvarne under vintertiden brukade utslöppas. Att detta var av betydelse för ung djurens hälsa kan man lätt förstå. För bevarandet av denna var det också alldeles nödvändigt, då man tager i beaktande de dåliga hygieniska förhållanden som voro rådande.

Sommarutfodringen tog ofta tidigt sin början, beroende på fodertillgången. Då fiderbrist inträffade, brukade man redan i mars eller april utslöppa kreaturen på fäladen och skogsmarken, helst om ljung fäe fanns. Att de hellre äro svälta tillgreps denna, kan man lätt förstå. Ljungen är den bästa kryddan på maten även då det gäller kreaturen.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Avbrottsmännen med emellanåt vanligen. Men då icke någon ordnad försäljning av lodugårdsdelar under den tiden förfarits var icke denna av sådan betydenhet som nu. Det hände ofta att man icke skulle slåtra kreaturen förrän den 1 juni. Vallbrygnämnsmännen hade man att övervinna gårdsägarna och hägnader, och skulle dessa vid denna tid vara i ordning fanns icke den bristfällige ville leita till den gemensamma byskassan. I äldre tider hade man aftast i varje by en gemensam "fähirde" eller "kagubbe" som följde kreaturen i skogen. Denne gick på "gårdagång" i byn och var liksom många dagar ~~på~~ i varje gård, som hemmantalet proportionsvis utvisade. Ofta hade han en väldresserad vallhund till hjälp. Särskildt då det gällde fåren, som var de större kreaturen följaktligen i skogen, hade han av denna stor nytta.

Under den tid kreaturen gingo på bete, var det mera sällan man gav dem innefoder. Torpare- och småbrukarenkommor brukade ofta repa löv av björk och andra trädslag, som man gav sina kor till mellanmål. Andra sådde havre i som man gav kreaturen, då betet var ringa. Sedan potatisodlingen vunnit större omfång

avhindrade man dem på denna och gav korna till ersättning.

I varje fähjord fanns i regel en skällko. Ofta brukade det vara den äldsta kon ~~i flocken~~, som hedrades med denna värdighet. Icke så få vidskepliga seder och bruk användes beträffande skällon och skällkor. Nämnöstades på skällon var alltid ett barns invistadt antingen med kniv eller med något annat skarpt föremål. Sak samma med de print omvunna klovarna med vilka korna stods bundna. Man ansåg att därigenom skulle de varafredade för trolldom.

Tog något vid skällkon ansågs detta vara ett tecken till stundande olycka för gården eller dess folk.

Då "påläggskalvar" skulle uttagas var alltid husmodern närvarande det var nämligen vanligtvis hon som hade att bestämma om huruvida en nyfödd kalv skulle leva eller icke. Den uppfördes under den första tiden med sött mjölk, sedan blandades ~~den med~~ halvten skummjölk i denna. Man begagnade sig av en särskild gröma, med långa utstående taggar, som man efter kalvningen satte på korna för att dessa icke skulle bli i tillfälle att "patta" sig. Kalvarna slaktades vanligen hemma vid gården. För att få skinnet lättare av, brukade man medelst en gäspenna blåsa upp den. Även slaktare använde sig av detta tillvägagångssätt, vilket slutligen längre fram blev förbjudet.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Mjölkhushållningen.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

I våra dagar med sitt utvecklade mejeriväsen spelar mjölkhushållningen en betydelsefull roll. Men under äldre tider, då tillverkningen af smör och ost skedde hemma kan man påföljdes säga att detta var förhållandet. Vid en större gård hade man bra mycket mera arbete med dylika saker än man har i våra dagar då det endast är att sätta bunnen på mjölkvagnen för transport till mejeriet. Då som nu söljde man emellertid så mycken mjölk som möjligt, och liksa väl som nu kunde en kunnig och erfaren husmoder jämväl bedöma dess fetthalt, om än denna bedömning säkerligen var mera osäker än i våra dagar. ~~Sommarsmör för denna bedömning hade man~~ Var gräddan tjock ansågs mjölken bra, medan däremot, om den var tunn, densamma förbisågs dålig.

När enkla skullekalva begagnade sig de gamla av varjehanda naturliga och onaturliga medel. För att kon, som man trodde, på ett snabbare sätt skulle bli frälssad, gav man henne vallmofrö, sönderstött eller blandadt i öl eller ättika. För att efter

FOLKLIVSARKIVET LUND

barnen skulle komma så mycket i-
digare och en god mjölk fortare kunna
erhållas, gav man henne antingen
mat och brännvin eller också ett par sillar.
Vidare brukade man stiö salt på kalven
och låta kon slicka denne, vilket också
på skulle bidraga till att hon fortare blev
"lätt". Så och varant vatten vor den första
opis, som hon efter kalvningen erhöll.
under ~~det hon förtärde detta skulle~~ förtärningen kaiav skedde
mjölkningen. ~~Ska~~ Det första "mål"
som erhölls brukade man dela mellan
kon och kalven. Av de närmast där-
på följande tillredde man "kalvdans",
vilken rätt man åt med stor be-
gärlighet. Av denna slog man varm
mjölk varefter den åts som grät.
Även ledes brukade man tillverka
ost av ~~"råmjölksosten"~~ ~~"mjölken"~~ "råmjölken".
Först tre dagar efter kalvningen an-
sågs mjölken vara av fullgod beskaf-
fenhet.

Om en ko hastigt avsinnade
funstade man icke sällan ~~att~~ att nå-
gon illasinnad granne antingen för-
trollat henne eller också ~~begagnade~~
~~sig av ett medel, som man då trodde~~
att hon ~~var~~ blivit ~~att~~ tjurmjölkad. ~~Kunde~~ Vissa-
ligen fanns det fall, då detta inträffa-
de ute i markerna, men man trodde
även ledes att illasinnade människor
~~kunde tjura~~ på avstånd kunde
tjurmjölka kor i ladugården.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

bringrandskade tattersbo till en bonde
skimälsna frisonding och påstod sig
vara så klok, att hon visste i stugan
kunde mjölka en i ladugården
befintlig ~~ung~~ ko, som nyligen kalvat.
Bonden trodde icke detta, men gav
henne i alla fall lov att försöka.
Hon stack då hål med en nål i för-
stenbladet, ~~k~~ varefter hon satte stråen
mellan knäna och började gå. Bonden
ställde sig vid sidan och fick äventyrs
se hennes mjölken ~~började~~ droppa ner
i bytten. "Skall jag hålla på längre?"
frågade den förmodade en stunda
Bonden bejakade detta. Då det kom,
förklarade kvinnan. Bonden för-
klarade att det behövde hon
följa. Kvinnan fortsatte. Men när
bonden, efter det hon gått sin väg,
kom ut i ladugården, fann han
att kon det låg död.

För att freda sig för trolldom in-
sade man bara ett hål i ladugårds-
tröskeln, i vilket man sedan lade
dyrelsteink, vitlök och vajehonda
andra saker, som man ansåg ~~fred~~ be-
tydelsefulla i berörda avseende.
Vanligtvis hade man också skurit
ett kors över dörren samt på bjälken
ovanför denna lagt stål och flinta.
Hade man vidtagit dessa försiktig-
hetsmått behövde man icke frukta

vore sig det ena eller andra.

I stugan voro hyllor uppsatta å vilka man brukade ~~sätta upp~~ uppsätta mjölkbunkarna i avvaktan på att dessa blevo så många till antalet, att det krävde sig med en kärning. Efterhand som man använde ~~sådan~~ mjölken i hushållet ~~brukade man skumma denna~~ avkommades grädden. Man höll allmänt före att ingen grädda blev bättre ~~av~~ då mjölken på detta sätt förvarades, ehuruväl man annars ur sanitär synpunkt bort hysa vissa betänklighet emot ett ~~sådant~~ sådant förfaringssätt, då odören i många stugor var allt annat än god. ~~och att~~ Dammet höll sig icke heller ~~höll sig~~ stilla, utan virvlade mången gång ~~virvlade~~ allvarsamt omkring. Under sommartiden användes mycken sur mjölk i hushållet. En eller annan gång också filbunk.

De kärnor, som man använde vid beredningen av smör i hemmet voro av den urgamla typ, som man under århundraden användt. Till höjden voro de närmare en meter, samt runda, med en botten i den stöng, som man sedan förde upp och ner vid kärningen. Locket måste vara tätt så att icke mjölken skvalpade över. Understundom, då grädden var gammal eller rå-

FOLKLIVSARKIVET LUND

FOLKLIVSARKIVET LUND

det likväl var omöjligt att undvika att träffa, att man ~~ej~~ hade åtminstone sänt ~~att~~ på snön. Man hade därvid många iakttagelser att göra. En var att värma mjölk eller vatten och slå i bränna, ett annat att lägga ett glödande eldkol under denna, ett tredje att stöpa svavel under bottnen eller också att gå till en bäck, som rann åt norr ~~på~~ samt sätta ned kärnan i vattnet och försöka bearbeta grädden på, under det han stod i detta, att man fick snön. Ofta ansåg man att någon ovän "tjusat" mjölken och att detta var orsak till att man icke fick snön.

En klok från Gårdsarda har, enligt Björn Jansson i Västraby, givit det rådet, att vi snöälgsbarn var högsommar skulle mangå till granens vedbacke och där taga en sticka av hungerkubben. Med denna hade man sedan att tända en eld samt vid samma eld baka en kaka, som man hade att ge korna i ladugården. Trolldomen var sedan bruten.

All ostillverkning skedde under äldre tider hemma vid gården. Man köpte aldrig ost från annat håll. Den hemmagjorda ost, som tillverkades av äldre tiders husmödrar, var också mycket välsmakande. Man använde sig av flera olika sorter

FOLKLIVSARKIVET LUND

metoder vid denna tillverkning. "Löpet", som var en viktig faktor att räkna med, beredde man av en kalvmage, som ~~upphängdes~~ tvättades och fylldes, efter det man i samma fyllning blandat duktigt med kummin. Därefter upphängdes löpet i köket eller spisbommen att torka. Först ~~efter det det~~ sedan det hårdnat så, att man kunde skära det i bitar med kniv var det färdigt till användning. Ostmugen i hemmen ~~torde ha~~ tillgick i stort sett på samma sätt förr, som i våra dagar, där den ~~man~~ praktiseras. ~~Dessutom~~ Sedan ostarna blivit färdiga bröt man att torka ~~och tvätta den~~ den väl. Dessemellan skulle de tvättas och vändas.

Under äldre tider begagnade man runda eller fyrkantiga ostbar, ~~som~~ icke sällan försedda med en del inskurna figurer, vilka intryckstes i osten, så att denna därigenom fick ett mer eller mindre prydligt utseende.

4620

Fåravel och ullproduktion.

FOLKLIVSARKIVET LUND

I våra dagar arbetas gamba allvarligt i och detta med rätta, för att den i vårt land så ingående fåravel skall återupptagas. Man förvånar sig över att denna så helt kunnat stoppas. Lantmännen ha emellertid under senare år helt koncentrerat sig på ladugårdsdrift och svinuppfödning i på mjölk- och flöskproduktion, och för att kunna ha hållit för erforderligt antal djur, har man måst stoppa de förr annars som helt nödvändiga ansedda fåren. Så trakten i vårt land är annars så rika på lämpliga förleden som Göinge. Detta var också något som ~~som~~ äldre tiders lantmän hade rätt i, ~~och~~ Därför hade de ~~ofta~~ också en stor mycket av för.

Till ett vanligt fjäderingshemman hörde åtminstone ett tiotal sådana, men ofta fann man ett dubbelt antal på ~~ett sådant~~ en sådan gård. Ännu för cirka hundra år sedan ansågs man sig av den gammaldags rasen. Djuren voro små och tyrcka samt gamska rika på ull. Längre fram ~~under tiden~~ infördes nya raser, som voro större, men som

FOLKLIVSARKIVET LUND

också krävde det betydligt strapi-
gare bete än de första, vilka kunde
leva på vanlig husmansbost; antin-
gen de befunno sig i "kåtten" på vin-
terfoder eller ute i markerna om som-
maren. Därför var det huvudsakligen
i de södra socknarna, som de stora
fåren av utländsk ras kommo i bruk.
Patron Wihlborg, som under medietan
1800-talet innehade Österlöfsgården,
hade där ett schäferi, från vilket en
del ~~dylika~~ större får blevo ut-
plonterade i bygden. Friherre Fr. Gyl-
lenkrook å Sundaisholm var också
häröfver mycket intresserad och då den
förre flyttade, torde han under en
del år fromät ha fortsatt hans verk-
samhet.

Fric enskiftet, då ~~k~~ varje större
by hade en gemensam vallhede, följ-
de denne dem på skogarna och betes-
markerna. Så ett visst därför be-
stämt klockslag hade varje "fåpiga"
att öppna dörrarna för fårflocken,
som i raskt språng begav sig iväg
mot det ställe där herden brukade
att samla hjorden. Lika såsom vo
de, enligt de äldres berättelser, då
~~man~~ han om aftonen ~~åter~~ med denna åter-
vände hem. Varje flock visste var
den hörde hemma, och något besvär
att skilja dem åt, hade man aldrig.
Däremot hade varje ägo sitt särskilda

marke på såväl ~~de~~ små som stora. Fru tingen hade man klippt detta i öronen vid, vilket var det mest vanliga, eller också hade man ett band fästat om djurets ~~dess~~ hals. Det sista var emellertid effektivast, ty det kunde icke vara sig utplånas eller tappas bort.

FOLKLIVSARKIVET LUND

I januari eller februari brukade fären ~~vanligen~~ på bon eller "öra", som man på gammaldags göingemål brukade säga. Husmodern och lodugårdspigan hade att övervaka, så att de små djuren icke blevo av mödrarna tillbakasatta, utan erhöllo tillräckligt med di. Någon gång hände att en tacka ~~fick~~ fick trillingar eller också icke behöndlade ~~barnen~~ sin avkomma så, att man helt ~~med~~ vägade överlämna vården åt denna. I sådan fall togs man lammen in i stugan, där man i närheten av kakelugnen sprikade upp en kätte, i vilken de fingo vistas. Där erhöllo de mjölk, vilken de efta portörde på sådan sätt, att man gjorde en "napp" av fårskinn, som man stack i munnen på det lilla djuret, denna ledde sedan ned i en flaska och fick det lära sig att dricka ur denna på samma sätt som ett barn. Matmodern eller någon annan höll flaskan mellan knäna, medan fammet sprack. ~~av dessa~~ Icke sällan blevo de små djuren så

omfattade av barnen, [illegible]
(tillgivna) att de fingo fritt tumla om i
stugan med dessa.

I april månad brukade man
släppa fåren på bete. Innan detta
skedde hade man att tvätta och
klippa dem. För ändamålet värmdes ~~den stora~~ en eller ett par kittlar
vatten, som slogs i den stora bykar,
som fanns å varje gård. Sedan dop-
pade fruntimmerna ned varje får
i detta. Särskildt de äldre, som
voro vana vid denna behandling
började med begärlighet ned i vatt-
net och löpo gamska stilla i detta
medan fruntimmerna ~~gl~~ gnuggade
om dem. Sedan fingo de springa ute
i solskenet tills de blev nöjaktig-
da torra. Ett par dagar senare ~~upp-
repas~~ företogs klippningen, som
tog gamska dryg tid i anspråk
ty förflocken var stor. Såväl pigor
som torpahustrur voro nödvändige
för att deltaga i detta slags arbete.
Ullen uppsamlades i enkorg att
försnos till hösten då ~~de~~ den kar-
dades och spanns för att användas
till vävning av ~~kläder~~ sådana
tyger, som huset behövde eller också
till strumpor åt ~~såväl~~ mån och kvinnor.
Dessa förfärdigades alltid i hemmen och
några ~~stam~~ stickmaskiner kände icke
dentidens människor till.

FOLKLIVSARKIVET LUND

FOLKLIVSARKIVET LUND.

sara svårarbetet som förrättningen upprepades också på hösten ~~vid~~ någon ~~dessa~~ tid ~~på~~ innan fåren skulle tappas inne. Vid klippningen begagnade man en sorts stora saxar, som förfärdigades av de handtverkssmeder, som fanns i de norra socknarna, särskildt i ~~Lonshult och~~ Ousby och Lonshult. I många hus fanns icke några andra ~~saxar än sådana~~ dylika verktyg än dem, som på detta sätt blivit hemmasmidda.

Efter enskiftet, då varje hemmans brukare fick sina särskilda lotter såväl av åker som äng och skogsmark, lämpade det sig icke att längre begagna sig av den ~~vallning~~ gemensamme vallhelden, utan varje åbo fick för sin del sörja för boskapens eftersyn i antingen ~~gen~~ medelst kringgärdande av ägornas med gårdesgärden eller också medelst ~~vall~~ egna vallhelder. Därtill begagnade man nu minderåriga pojkar i antingen ens egna eller också någon torpares eller nybolende grannes. Utom föda var det vanligt att dessa i lön skulle erhålla en klädning på hösten, då de ansågos ha uttjänat. De större bredningen brukade man merendels ha inköpta och var det huvudsakligen för och sin som "vabstepågarna" hade att följa, dels på svedjefälten ("lyckorna") i skogen, ~~dels och sedan i~~ då ett av fåren omtyckt gräs växte, dels ock, efter sådens

avtagning, på skutebåkronna å inägorna. På försommaren var det också vanligt att får och ~~sina~~ svin avbetade trädorna efter midsommar bördes dessa emellertid upp och man fick söka sig betesmarken annorstädes.

Bortsett den efterskörd, som man årligen fören, fordrades det stor uppmärksamhet från vallgrannens sida för att freda närliggande åkrar. Särskildt ~~på~~ stengärdesgården klättrade de lätt över. Och då en började följde snart hela sällskapet efter. I Göringe brukade man avhjälpa detta på så sätt, att man tillverkade "hiller" av trä eller rör, som man band om fötterna på de mest dygriga. Trähillorna voro cirka en halvalen långa och ett par tum breda, med hål i båda ändar, i vilka man sedan trädde band, som man knöt om benen på dem, som skulle "hillas." Dessa voro sedermera icke allenast tvingade att taga "avmätta" steg utan voro också befriade från all lust att hoppa över stängsel och gärdesgården. Ett av de äldre fören hade också en bjällra, så att man på avstånd ~~kan~~ kunde höra vad de befunno sig då de gingo ute. Särskildt var detta förhållandet då de gingo på bete i skogen. Allt emellertid hände att rävarna passade på att taga fören i skogarna, då dessa icke voro åtföljda av vallgosse.

FOLKLIVSARKIVET LUND

FOLKLIVSARKIVET
LUND

I storbyggden utfodrade man under vintertiden fåren med hö och löv. Därför spelade också lövhösten en viktig roll i den nordskånske bondens sommararbete. Denna ägde vanligtvis rum i Augusti. Möjligen kunde den uppskjutas till i början av september, om brådska med skörden förefanns eller regnperiod inträffade, som fördröjde denna. I alla händelser måste arbetet utföras innan lövet gulnade.

Det var hundsalsbjörkarne, som man i detta avseende ansitade, helst "sötbjörkarne" eller näverbjörkarne. "Hårdbjörkarna" eller den med knottig bark hade ett löv, som icke fören tjälte av. Däremot var sälgens löv mycket antjänt. Ojämn var naturligen mycket mygsam na med vad som erbjöds. Enhällo de löv som de tjälte av, hämmades ingenting bra, men i motsatt fall fick man icke sällan taga barnen ut liksom dem som man satt den in.

Vid löfhösten hade männen att fälla med de björkar eller andra träd, som voro avsedda att appas. Fällningen skedde i regel med yxa, varefter träden avkistades. Sedan hade kvinnorna att taga hand om grenarne. Av gamla avhuggna lian eller hackelsekniven hade man tillverkat halvalnslånga "löfjärn", med vilka man avhögg grenarne tills dessa blivit lagom långa. Sedan band man dem i knippor av ungefär

FOLKLIVSARKIVET LUND

samma sorlek som nekarne av säven. De avbristade stammarna upprätades därefter på klykor, utgallrade och anpassade av grenarna. Vid bägge sidor om dessa upprättades lövkärvarna, där de fingo stå tills de blivit torra, då de brödes hem och upplagrades på det för ändamålet avsedda stället."

Därifrån hade fodervigan sedan att nedtaga dem efter hand som behovet gjorde sig gällande. Midt i fårhuset var en stå upprest, vars översta ända var tillspetsad. På denna nedsattes bröven, kring vilken djuren med stor begärlighet samlades ~~sig~~. Det var ett både billigt och gott foder.

Sedan käven på det mest noggranna sätt blivit "pelad" kastades den ut på vedbacken att användas vid hettande av bakugnen. "Fåriset" ansågs särdeles upperligt för detta ändamål.

Vid en del gårdar brukade munkarna komma tillbaka och kunde man sedan efter några års förlopp återanvända dessa ~~avbristade grenar~~ med lika gott resultat som förut. Sådana träd, som stodo något för sig själv, voro mest lövrika, antingen man behandlade dem på detta sätt eller helt fällde dem.

Man kan med fullt skäl säga att fåravelen i dessa bygder aldrig bort avskaffas. Den erbjuder så många rent naturliga förutsättningar, att man måste komma det intet se, som häfvit i äldre tider förefunnits, ännu en gång måtte komma igen.

Svinen. ~~ett fläsket~~

FOLKLIVSARKIVET

Vi ha redan förut påpekat, att de skånske bonden i allmänhet icke ägande icke ha sina svin i lodugården, emedan han ansåg, att fåbreatnen däringenom icke skulle trivas. De voro därför instängda i ett särskildt hus, "svinhuset" kalladt. Att man sedan gammalt ansåg ~~att~~ den största möjliga orenlighet skulle vara till förmån des framgår av ett ordspråk, som man brukade ~~säga~~ använda om ett hus, där osnygghet rådde, att "det ser ut som i ett svinahus". Senare tiders erfarenheter ha emellertid givit vid handen, att svinen även under dessa förhållanden trivas bäst där sådan förefinnes ~~att den osnygghet, som man förr ansåg borde finnas i deras stior, var att underskatta denna deras egenskap.~~

Under början av förra århundradet hade bönderna i Skåne långt ifrån det antal svin, som man, särskildt efter jämnåriganes tillkomst, brukat ha. Med dessa ha nämligen en ordnad handel med smågrisar kommit till stånd, som vissa är antagit rent av enorma former. Genom man kompteckningar från förstnämnda tid finner man

FOLKLIVSARKIVET LUND

att en fjärdingsgård i allmänhet hade ett par sugor och ett par unggrisar. Vanligen finnas ~~dessa~~ de båda uppfödda till ett belopp av ~~10~~ 8 à 12 rdr ~~kronor~~ pr stycke, beroende på deras storlek. Huruvida man fordrade smågrisar till bortskänkt uppfödd i Småland vid denna tid, ha vi oss icke bekant, men vi veta dock att årtiondena närmast före järnvägarnes tillkomst var detta vanligt. En av de grishandlare som då var med numera avlidne landtbrukaren Bengt Mattsson i Östraby, har nämligen för förf. omtalat, att han många gånger under 1850-talet köpt smågrisar landsvägen över Markaryd och ~~Ljungbyhed~~ Vinestad uppåt Smålandsbrukarna för att dåsälja sådana. Marknaden var alltså betydligt uppodlad innan de moderna kommunikationsmedlen bröjon av 1860-talet kommo till stånd.

Den sinnas, som under äldre tid användes skilde sig betydligt från de raser, som i våra dagar vanligtvis påträffas. Dess utmärkande drag var en långsträckt kropp, långa nedhängande öron, samt ett spetsigt tryne. De var mindre ömtåliga än de modernare raserna, som under senare årtionden huvudsakligen från England, blivit införda. Därtill var de lättare

att underhålla, på samma gång de växte fortare. Under de senare åtiondena har denna ras genom korsning med andra raser blivit mer och mer utplånad, så att, då man för hushållningssällskapets sida höstmånet vidtog åtgärder för att rädda denna, man hade ytterst svårt att få några mera typiska exemplar.

Då suggan skulle "föja" (föda grisar) hade man att vara försiktig, så att hon hade så litet lägenhet som möjligt. Dessutom skulle de vara kort. För ändamålet burbade man hudsa den med yxa. Ett tecken, som man alltid tog fasta på i detta avseende var, att då "suggan dog till löger", det till säga flyttade halmen ihop. Kunde man vara säker på att hennes nedkomst icke var långt borta. Då hade man att övervaka henne så att hon icke lög ihjäl någon av grisarna, samt att hjälpa dessa till di. Fick hon fler söndra än hon hade "pattar" (spenar) fick man taga in dessa istu gon för att det söta fostra dem. De utfodrades med sött mjölk.

Då de var sju veckor eller två månader gamla var de färdiga till avsalu, och gällrade man då ifrån de, som man icke själv önskade behålla.

FOLKLIVSARKIVET LUND

FOLKLIVSARKIVET
LUND

De för gödning avsedda svinen stängdes vanligen inne i ~~stia~~ augusti och utfoddes de med havregröpe och bakad potatis, som var väl sönderstött. Vid större bondgårdar hade man en ~~sats~~ "kvarn", där dessa efter ~~som~~ bakningen sönderblandades. Man beräknade i allmänhet ett visst antal tunnor sud och potatis för varje svin innan det ansågs färdigt. Potatisvossen blandades i ett kar. Man kallade denna för "mäsk". Utom potatis och gröpe användes mycket agnar för utfodring av svin. För "livsvinen" var detta huvudingrediensen. Slakten ägde ~~under~~ i vanliga fall rum före jul. Inträffade bröllop eller andra större familjehögtider, som man kunde förbereda i förväg, ~~slaktade~~ satte man in extra gödsvin för detta ändamål.

I vissa delar av Göingebygden var det gott om allmänbetesgångar, vilka också av den tidens svinuppfödare flitigt användes. Det var gamba vanligt att ägare av bokskogar åtogo sig allmänna på bete mot en ~~ä~~ mindre avgift. I allmänhet följdes svinen åt i skogarna. Understundom blev de så vilda att de anföllo människor. Det berättas sålunda från början av förra århundradet att i Gyringe skog hittade man kroppen av en bonde, som man trodde att allmänsvinen bitit ihjäl och delvis förtärt. Sådan återigen hölls före att han blivit rånad och därefter kastad för allmänsvinen.

Fjäderfäet.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Man hade i allmänhet en mycken-het fjäderfä i Göinge under äldre tider. Man finner detta av de äldres berättelser såväl som ock av bouppteckningar från samma tid. Hönsen räknades till de mest intima husdjuren. I en hel del mindre gårdar och torpställen hade dessa under vintertiden sin plats i stugan, där de gingo omkring som medlemmar av familjen. Eller också hade man slagit upp "vajle" till dem i förstugan, där de satto om nätterna och på morgonen tjöntagande som rådde då det var tid för husets folk att stiga upp.

Hönsen var mors ägandeom och den som vårdade dem fortfet fick med henne att skaffa. De gåvo henne ägg, som hon kunde försälja i pengar då hon blev i tillfälle att fara till staden och de räddade henne från mången fatal situation i händelse man ovetande fick främmande i gården eller det gällde att skaffa mat åt ~~arbets~~folket. ~~vidgäde~~ Huvudsaken var att de vårpte bra. För att detta skulle ske sparade man icke något besvär då det gällde att skaffa hönsen föda. Mannen ovetande smuggl-tades under vårgetiden icke sunga kon

FOLKLIVSARKIVET LUND

eller hamre från sädesfältet. Därav gjorde man sig ingen synd. Det gällde ju husets väl och man visste med sig själv att mannen i de flesta fall med ovilja betraktade "fylet". Då hörsen blevo "liggsjuka" begagnade man sig av varjehanda medel. Ett var att doppa dem i vatten, ett att med en handöppnuta vattendränka dem, ett tredje att knyta dem i en handduk och hänga dem över ~~en~~ handtaget till en dörr som gick åt vänster, samt vrida denna fram och tillbaka nio gånger.

I rår och hök hade man stora fiender till hörsen. Lyckades den före bonnan in i ett hönshus kunde man vara säkerställd om att ~~t~~ hela hönsflocken blev ihjälbiten och de flesta av de stackars djuren också bortförda. Många husmoder har gråtit bittra tårar, då hon på aftonen glömt stänga hönshusdörren och på morgonen funnit att sådant på detta sätt varit framme. Höken kunde också vara svår, men han ~~skrämde i alla fall~~ tog icke gärna mer än en var gången. Särskildt under mörka och regnstunga dagar ansågs han vara ute. Man sökte skydda dem för denne genom användande av varjehanda medel. Ett sådant var att skjuta en hök och hänga upp utanför gården. Brinna knut ~~stan~~ ansågs också vara ett verksamt medel.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Tuppen ansågs kunna freda gården för spöke. Gal han på kvällen förestod antingen elsvåda i byn eller annan olycka. Hördes han gala då ett lik fördes förbi gården kunde man vara försäkrad om att den döde icke skulle gå igen. Snäre ägg av ett dvärgs storlek ansågs vara värpta av tuppen. Dessa kallades där för "vinnägg."

Då man lade en höna till rugning skulle det helst ske medan det var ny. Annars medförde det olyc. Helst skulle man lägga udda ägg. Hönan ansågs icke kunna räkna till mera än 18. Därför fick aldrig äggens antal överstiga 17. Ur de spetsiga äggen kommo tuppkycklingar medan däremot konkycklingar utklöcktes ur dem som hade ett någorlunda lika utseende i båda ändar.

Hönan spelade en viss betydelse i folktron. Hon uppenbarade sig mestadels för dem, som voro ute och grävde efter förborgade skatter. Ålle-Svensen i Östraby hög en natt och grävde i en stor ättehög i Assingens utmark. Där träffade han också på en kista. Men just då han var i färd med att söka få upp denna fick han se en höna komma dragande ett halmlass. Han brast då ut i ett gapskratt, och kistan försvann ur hans åsyn och han fick tomhänd återvända hem.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Gäs hade man avenledes i de flesta av gårdarna i Göinge. Det tillkom ~~avenledes~~ husmodern att öva tillsyn över dessa. Under runningstiden hades gåshonan, som icke sällan var av mycket hög ålder, under någon av sängarna i stugan. Även hon skulle ligga på nedda ägg. Man skulle böra dem nere mot golvet, helst så löst, som honan skulle komma att ligga då hon runvade dem, om ~~det~~ man dämed ville påskynda någon tur, ~~med dem~~ Under runningstiden fick ~~man~~ det vara så tyst som möjligt i stugan och de innevarande barnen måste avhålla sig från att prata allt för mycket och väsen. Gåsen ansågs endast blunda med ett öga då hon sov. Därför brukade man säga om en envägd person, att "han ~~sover~~ sov som en gås".

Då ungarna blivit så stora att de kunde följa ~~modern~~ de äldre ut slöppites de vanligtvis på gräsmattan i någon ängsinhägnad, ~~som var~~ belägen i närheten av gården. Helst skulle denna vara belägen så att gåsen hade tillgång till vatten. Före ensiktet hade varje by å lämpligt ställe en större damm, i vilken gåsen i gemen fingo plaska sommaren lång, men efter detta hade varje åbo att sörja för sina gäs, varför man också grävde dammar

FOLKLIVSARKIVET LUND

a rampriga stacken i norrmen av gården. I Kristlöfs by finnas sålunda ännu flera sådana och flera ha blivit fyllda.

Framåt sommaren, efter det säden vuxits, stöpptes gåsflocken ut på stubbåkrarna för att samla upp spillsäden. Men när detta vårt kunde anses slut ~~fullt~~ fullt, sattes de in till gödning, som man avsåg att slakta. Man gav dem havre och korn att äta. Slaktenägde rum några dagar före Mårten. Tidigt på morgonen ~~tog~~ började man på med denna. Antingen vred man halsen av dem eller också stack man dem i halsen med en spetsig kniv. Sedan var det kvinnornas tur med att "plocka" dem. Detta tog en ansenlig tid. Både husmodern, döttrar och pigor, samt alla torpargummor voro i arbete ända in på natten. ~~till påföljande dag.~~ Huru många gånger man under en dylik arbetsdag dock kappe torde vara svårt att uppgiva. Blodet användes dels till svartsoppa, dels till blodkalsa. Buggedera rätterna skattades högt. Detta var även ledes förhållandet med gåsens kött. Det som icke användes hemma försåldes dagarna före Mårtens afton, i staden.

En del bönder hade också ankor, men dessa voro betydligt mindre till antalet än gåsen.

→

Bi- och biskötsel

FOLKLIVSARKIVET LUND

Bisköttseln har gamla anor i Göinge. Vid varje ny stuga sig man bikupor uppställda. De voro numera ~~alltid~~ försedda med halmhattar, med undantag i vissa av de norra socknarna, där man sig sådana av stora granborkar. Ingenjörerna härtill hade man köpt från Småland.

Då det var varsamt väder framåt försommaren och bina voro livligt i rörelse räknade man på att de skulle svärma, och på flera svärmar man fick desto bättre var det. Om man ~~[illegible]~~ råkade mäta en bisvärm, som flugit från sin ägare hade man att kasta sin kavir mot denna och den skulle därigenom bruma att stanna.

Kom en person på besök i ett ställe där bina svärmade, och hon sade farväl innan man fångat in svärmen skulle man försöka hindra honom i detta hans förehavande. I annat fall kunde lätt hända att bina flögo sin kos.

Om en person varit på besök och sedan ~~vi~~ kom tillbaka och ville lyfta på kikupornas för att komma hem tungo dessa ros, skulle man ej låta honom göra detta, ty då blev det stan med bina. Man gav misstänkte vid ett dylikt tillfälle att det var hans syfte förgifta

dessa. Det var vanligen förenät vid besök grannar emellan, som idka bistånd, att man lyfter på kupporna för att därigenom beräkna tyngden och jämföra den med sina egna.

En del bistånare hade en sorts knäpptor, som de togo på sig då de skulle stoa bi:

I september eller oktober brukade man röka ihjäl dem, som man icke ville ha vintern över, för att därigenom komma åt ~~p~~ honungen. Man tätade ~~till~~ ingången till kupan så att man nätt och jämt ~~sina~~ kunde sticka in ett rör. Sedan rökade man med svavel i detta tills man måste att bina antingen dödt eller blivit bedövade. Sedan för kupporna hade man sedan ~~ett~~ en kittel eller kar med vatten, i vilka man ~~sedan~~ tände bien (kupan) ~~för bi~~. Det var ett ohyggligt djurplågeri, som våra dagars bistånare i allmänhet icke göra sig skyldiga till.

För att freda bien för myrorna brukade man ~~plantera~~ placera bärbara i små utgrävda rattenkor, så att hemälta djur ~~svårt~~ som andra ~~kogr~~ kryp icke kunde komma åt dessa.

FOLKLIVSARKIVET LUND

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Övertro om djuren, sjukdomar hos dessa och botemedel däremot.

Utom vad vi redan förut anfört vid behandlingen angående varje djur för sig, skola vi ytterligare här redan meddela åtskilligt rörande den övertro och de vidskepliga föreställningar rörande ~~dj~~ dessa, som ännu under medlet av första århundradet ~~ännu var rådande~~ råder hos oss i Göinge.

När en ny ladugård skulle uppföras, var man angelägen om att få denna i ett sådant skick, att icke några trolldomsväsen där skulle vinna inträde. Redan när grunden lades, inlade man i denna diverse saker, saxar, kiespetsar o.d. vilket man ansåg skulle freda djuren för trolldom. Vidare insåg man även av de senare i tröskelw. Fanns det icke stål i denna kunde varjehanda otyg komma in, men var det sådant hjelpades vore sig mjölkhare eller mara där vinna inträde. ~~Även~~ ~~dörren höjy man sedan antingen ett vanligt kors eller också ett "femuddakors", vilket i sin mån skulle verka vårgrande och fredande i detta~~

hänseende. Annu i denna dag kan man på en del äldre uthus bygnader se dylika ~~bon inhuggna~~.

FOLKLIVSARKIVET LUND

När en främmande kom till ladugården, var man uttert försiktig. Tydsvedes man icke komma före honom in eller spotta innanhon vidrörde kreaturen, kunde lätt hända att dessa blev "frigjorda", d.v.s. av den främmande bibringades något ont, så att de sedermera däravtogs skada.

Då ett kreatur för första gången födes in i ladugården, skulle man ha ett glödande kol utanför tröskeln, så att djuret gick över detta. Inkommit skulle man ge det bröd, vilket djuret hade att själv taga. Det rep vanligen säljaren ledt detsamma till köparen, skulle denne senare behålla. Djuret skulle ha det i bösen eller spiltan den första natten. Annars fick det hemlängtan. Var det en höst ansågs denne tillstånd om hem vid ankomsten till gården leddes from till fristugutrappan och där av husmodern begåvades med bröd. Allra bäst var, om man ledde honom in i stugan, så att hon själv unbandslädan fick taga detta.

Om man ännu ledacuko till marknaden och denna dessförinnan skrek mycket, var detta ett säkert tecken till att hon kom hem igen

sätt sommar om hon sag sig om äger att ha lämnat gården.

Då man frampå vårsidan döpte kreaturen, fick man icke försumma att lägga ett glödande kol, som man erhållit genom gnideld, utanför ladugårdsdörren, så att de nödvändigt fingo gå över detta. Gnidelden, som man erhöll genom att gnida trävid trädleister emot varandra tills de fattade eld, var även nyttig för bortsopssjuka. När sådan rasade hade man att antända en eld och sedan driva kreaturen genom denna så att de fingo röken emot sig. Samma eld skulle vara antänd på anförda sätt.

Om en ko mjölkade blod trodde man på stora håll att hon haft umgänge med en bergtjur, eller en sådan som ägdes av trollen i något berg. Man skulle leda kon avigt runt samma berg.

Barnaden appstodo om en ko eller annat kreatur råkat sälja en fjäder. Denna sökte sig då gående ut genom huden. Man fick därför vara ytterst försiktig så att icke hönsen fingo tillträde till högallen eller i lodet, där foder förvarades.

Om en ko upphört att idissla hade man att hon "tappat drömbet". Som botemedel hade man då att taga

FOLKLIVSARKIVET LUND

en mycket, som man lade i grytet. Med mannen bet man av de größtä, som stucko upp genom denna och skulle man sedanger djuret detta, som därigenom åter ~~bekantblegda~~ började idissla.

Man brukade ~~alltheman~~ särskildt hemsöka hästarna. Att förhindra ~~detta~~ denna brukade man i ~~stolparna vid spittorna~~ de stolpar, som avskilde ~~hästarnas spittor~~ stallspittorna slå in stålnubbar och flintbitar, varigenom man ansåg att denna skulle bli förstördatt att flåta ~~mannen~~ och svansar på hästarna i trollkunter, som ~~var~~ voro nästan omöjliga att åter få upp. ~~Hanna~~

Trumspinka eller stimmhet hos djuren botades på det sätt att man klädde av sig rocken och tog denna avigt runt om hästens bukstre gånger. Hjälpte icke detta skulle man taga den ur stallet samt rida den mycket häftigt. Genom kraftig rörelse ansåg man attsjukdomen skulle gå över.

Man var för övrigt vid djurens sjukdomar hänvisad till egen eller se/naturläkarks erfarenhet, som funnos i trakten. Något vetenskapligt fanns icke under den tid vår vi höra tala.

De husliga göromålen.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Linberedningen.

Linets beredning var väkligen ett av de allra viktigaste arbetena under äldre tider. Särskildt vintern togs i anspråk för detta. Och kvinnorna voro i flera månader pronåt ~~sysselsatt~~ härmed sysselsatta.

Redan före sådningen hade kvinnan att taga hand om detta. Husmodern hade att sikta ~~ifrån~~ linfröet och se efter så att detta var rent och grobart, henne tillkom det också att på våren utse platsen, där detta skulle sås. Jämväl hade hon att bestämma tiden härför. Denna var vissa då allövet var stort som ett musöra. Hon sådde också understundom. också fröet. Därmed fick man vara mycket noggrann. Det fick varken vara för tjockt eller tunnt. Sådningen skulle helst ske på en dag, som var ett kvinnomann. Ville man ha långt hår skulle man så då månen var mörk, men om man önskade mycket frö då nyet blivit tändt. Helst skulle sådden ske en strålande solskensdag.

Var det regnig och molen väderlek blev det ingen tur med växten, ej heller med skörden. Husmodern tillkom det att se efter när "hören" skulle lukas, likom och då denna var färdig att ~~skulle~~ rykas, vilket skedde mereudels i augusti.

Sedan bröde man ut densamma på en ljunghed eller trädesåker, där man beredde ut den att ligga till rötning. Under en hel månad kunde den utöver låg den på detta sätt utte i regn och ~~skäm~~ rost tills den blivit av sådan beskaffenhet att spännorna gingo ifrån. Då brödes den hem till gården i avvaktan på brytningen.

Vid mikaeliti den ägde denna rum. I närheten av varje by fanns en brytstuga, vanligtvis uppförd i någon backe ~~sluttning~~ sluttning, med tak över. Långt framme i ena ändan av denna var en munar ugn i vilken hören infördes. Sedan eldade man gamska starkt men jämnt, bredvid denna, så att linet däriguom kom att torka. Brytstugan eller "basstugan", som den gemenligen ~~gad~~ kallades förestods av någon husmons- eller handtverksgumma i byn - "basstukäringen" kallad - som hade att emottaga det för brytning avsedda linet, vilket lades in i ugnen aftonen innan den dag, då brytningen skulle ske. Under nattens lopp eldades sedan ~~för~~

FOLKLIVSARKIVET LUND

i den dertill avsedda hålen så att det blev tillräckligt tort innan påföljande eftermiddag, då bastugången ägde rum.

I denna deltogs samtliga byns ungdomar samt understundom också torpare och handtverkare. De s.k. bråtorna, som härtill användes, voro av tvenne slag, dels stora sådana, avsedda för männen, dels ock mindre, som begagnades av kvinnorna. De räknades också vid detta tillfälle i par. Efterhand som "bastugummorna" utlånade hvien hade männen att först taga den om hand, vilket kallades att "krasa", sedan överlämnade han, efterhand som han fått "skåvorna" ifrån, lockorna till denkvinna med vilken han samarbetade, som hade att ytterligare behandla dessa tills de kändes mjuka och behagliga. Detta kallades att "lena". Ofta ställde ungdomarne det så, att man kom ihop på ett sådant sätt, att det var sympatier från ömsesidiga samt bråteksmöjs saknades ingalunda vid dylika tillfällen. Tröst om hände de till ordningen för dagen.

Under det arbetet på detta sätt pågick timma efter timma underhållit samspråk ~~och dan~~ gjordes gång efter annan uppehåll medan traktering intogs. Den sedvanliga "äggaka-

FOLKLIVSARKIVET LUND

gon publicerades icke vid ett dylikt tillfälle, ej heller supen och älskarna. Under senare tid kom annars man även ledes kaffet. På så sätt fortgick arbetet tills bortåt 7- eller 8 på aftonen, understundom ännu längre. Sedan vandrade man i sällskap fram till gården, där en rikslig kvällsmåltid väntade. Efter denna var det ~~gamla~~ vanligt att lekar anordnades eller dans fröcken. Byspelmannen var ganska ofta närvarande vid "brydegillena", som pågingo ut på småtimmarna. På så sätt hörde man en varje gård i byn och det nöjsamma omvärlade med det nytliga vid dessa tillställningar.

Efter det kören undergått denna behandling skulle han "skättas". Därtill användes man i regel äldre gummor, som redan i tidig afta brukade samlas. Det gällde därvid att med tumma, ~~med~~ men breda knivar s.k. skäktetrå, skilja de skärvor, som ännu voro kvar ifrån det verkliga linet. På ett bestämt sätt bearbetades nu lockarna ~~dessa~~ av de munniga och frispråkiga gummorna, som traktérades både med kaffe och brännvin, vilket sålunda bidrog till att minska uppskruppenheten. Avfallet eller "skäktefallet", som detta gemenligen benämndes, uppsamlades

i en hög för sig att användas till grö-
ne vårmoder. Linet lades i en gröp
rösning för att undergå röckling in-
nan det ~~kånd~~ kardades för att sedan över-
lämnas åt spinnrocken och vävstolen.

Med detta arbete var den egent-
liga linberedningen slut. Som synes
spelade den under äldre tider en bety-
dande roll och fråga torde vara,
om icke densamma varit av sådan
betydelse för den svenska landthus-
hållningen, icke minst i dessa trak-
ter, att den aldrig borde avskaffas.
Linet ingick icke allenast i tjänste-
folkets lön i så mätto, att drän-
garna skulle årligen erhålla ett
eller två par linbyxor, utan det
hörde vidare till ~~undantagen~~ regeln,
att en piga skulle ha en viss
kvantitet hår sådd, som ett plus
till hennes lönefördrar. Det gäll-
de även för henne att skaffa sig ett
förråd av linne att användas
en gång då hon ville sätta bo.

FOLKLIVSARKIVET LUND

4020

Almogärdet i Göinge under
senare delen av 1800-talet

Kardegille.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Innan linet eller ullen överlämnades åt spinnrocken skulle den bearbetas. Detta skedde alltid för hand och användes då en sorts mindre redskap, bestående av tvåne ~~en~~ trämbockskärror med handtag. På skärorna voro insatta små stålträdstifter. Ullen eller linet fördes omväxlande tillbaka mellan dessa, tills den blivit så mjuk och behaglig, att den var lämplig för spinnrocken. Kardorna tillverkades i regel av ~~människo~~ de hemdöjdsvdkar, som i stort antal förefunnos i de nära skogsområdena, vilka sedan voro de omkring i byggderna med sina alster.

Under vanliga förhållanden skötte mamor eller farmor om kardningen i de respektive barnahemmen. Väl sågo man även dessa gamla ~~i linets varjehanda beprövade skrimmor, ibland~~ undertiden vid spinnrocken, men under de långa kvällarna, då belysningen var dålig, voro de mindre skickade för detta slags arbete. De kardade därför medan döttrar och pigor

FOLKLIVSARKIVET
LUND

sutto vid spinnrocksbanna. Men var gården stor, så att man hade mycken lin och mycken ull, eller mamor och pappor redan gått ur tiden, brukade man en eller ett par gånger varje vinter ~~gå~~ anordna "kardegille". Man bestämde en viss kväll i vecka för detta ändamål, och så efter skymningens inbrott samlades man i den härför bestämda gården. Både unga och gamla var med vid kardegillet, som präglades ~~både~~ av ett livligt samspråk och en god förtäring. Man älskade under den tiden att komma tillsammans. ~~i sällskaps~~ Fristelserna var icke ~~så~~ många och det gällde att i detta avseende taga vara på tillfällena.

Från denna tid finnes också en gammal "Kardevisa" i vilket ett dylikt gille finnes beskrivet. Den sjöngs ofta av de äldre med sommarmelodi som "Jag minns den tjuna tiden:"

"Du ser från forna dagar på landet ännå,
att kardegille gira som maman alltid plå.
Att bjuda bygens pigor och alla karingar,
att komma för att karda ull från kväll till ljusan dag.

Om min den dan är kravig man icke undra bör,
sätt bröd skall kan ju baka, i kroppen lägga snör,
och kaffebönor mala att det kan röcka till,
och gamma gräckakn kan även hava vill.

När det mot kvällen lider då börja pigorna
med säpa tvätta halsen och smörja plåtarna.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Men snart de på sig rocka och strumpa ut
och gummorna sig stuva så gott som de förmå.

När de sig hava pyntat så runda de åstad
med bondorna i mären och vor och en änglad.
Att mufu komma sommar och prata om allting,
som haver skett i byen och allestans omkring.

När de på mor ha hälsat så bli de fägnade,
med goda sockerkringlor och smakeligt kaffe.
Om mor är vid gott humor så få de än en kopp,
som vederbrickan koppen och mutter sinnet opp.

Uti en ring på golvet sig alla sätta ned,
och alla börja korda med lust och med bedsed.
Och pigorna om börja i sommeras vana är,
att kärlekvisor sjunga med röst så klar och skär.

Vid största bordsändan där sitter Kåra far,
och utan finkelflaskan en sup han ofta tar,
men drängarna fritjuta i flock på golvet stå
att hjuva kärlekvisor med endast hira på.

Men stackars mor hon springer i stugan ut och in,
om så hon uti köket, så får hon i sitt sinn
att gå i sommarstugan för att där efterse,
om ej den gråa katten hon gjort förargelse.

I köket står en käring och uti gristen rör,
att den ej sved skall bliva, men få den smak den bör.
Hon rör så svetten droppar på hennes pannan ner,
men mor hon strör och säger att hon ska' röra mer.

Här klockan slagit nio, då börja Kåra far,
att bliva yr i mössan och följa vett hon har.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Mor du till honom säger: jag tror du alla mån,
det är visst mycket bättre att du till kojs ej går.

Mor tager fan i armen och leder honom bort
till sängen som står bäddad där han insomnar fort.
Att maran honom rider han tror i drömmarna,
och snarkar så det kvakar i sängstolparna.

Nu de upptäckt att sjunga så börjar de berätta
om deras fästmöars och deras hjärteval,
och vilka dygdemönster och sedliga jungfrur,
de alltid hava varit fästa till sin natur.

Allt vad som skett de veta och veta ännu mer
de kunna och berätta vad som häreftter sker,
likssom en käpp i hjulet så munen på dem går
och det är ganska sällan att munen stilla står.

Så lustigt de omtala hur vaktmästaren Ola är,
hur Per i varje piga på stunden beliver kär,
hur Anders han är skrubbent och Jerpa är ett nät,
ett fårahår är Erik, men fins av ran och sät.

En kung spratskt nu sade: ej veten att det är
ett tal: alla mamman att nabodrängen Per,
han länge haft den vanan att smugen galen katt
igenom pigefönstret inkrypa varje natt.

Röd som en kalkonhona en piga sade då:
men kors i hela världen vad du kan hitta på,
du är en stor lögnbrasa på kung som du är
och ej kan hålla munen med sådan skräppaffär.

Men när det blivit midnatt så börja pigorna,
som de föreställa jungfrur att bliva sömniga.

De nickar och de nickar och ögonen blinka,
och gummorna som aftat snusdosan kika på.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Men mor förstår att hjälpa att dej hicka mer:
hon tager kaffepannan och är en tår deinger,
strax börjar munn och kaffe och strumpetickan gå,
ty utan kaffetåren nytt liv de alla få.

Mor breder duk på bordet och sätter därmyra,
ett grötfat med smörkåda, sirsylta och gorå.
Och stekta fårn och vingen av kåns och mycket mer,
och alla sig nu sätta vid bordet blyssout ner.

De börja strax att äpsa med kostelig aptit
och prisa och berömma matnar för varje bit,
en sådan grät, som denna de aldrig förr ha fått,
och sådan stek och kaka, ja ack vad allt är gott.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Man finner att visan säkerligen blivit författad för 50 å 60 år sedan. Uppteckningen har av förf. gjorts för ett tiotal år sedan, då den sjöngs av före rotesoldaten och skräddaren N. Köck i Hjörsö. Möjligen är det ursprungligenen skillingsvisa, som ~~bankat försäljs~~ försålts på marknaderna, något som jag icke varit i tillfälle att kontrollera. Den skildras emellertid, om än i något vårdslösa former hurn det tillgick vid ett dylikt kordegille.

Gårdsje Mille Hansson, Broby

Spånad och rävnad

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Den som för några årtionden sedan kom in i en bondstuga ~~på~~ i Gårdsje ~~skett~~ fann hur alla dör voro sysselsatta med arbete. Medan mannen höjdade i ett hörn av stugan voro kvinnorna sysselsatta med spånad och rävnad i ett annat. Spinnrocksorna sutro och vävstolarnes stommen hördes ut på gården och något tillfälle till prat gavs icke förrän dessa verktyg avstannat.

Spinnrocksorna voro av tvenne slag – dels sådana som användas för vanlig spånad och dels sådana, som användes till "spoltning", benämningen på det arbete, då garnet överfördes på spolar för att sedan överlämnas till vävarskan. Det senare slaget av rocksor kallades också för "spoltrockar". Bägge-dera benämndes på skånsk språket för "svältekärror". Därmed menade man ~~att~~ sålesbligen, att den kvinna, som skulle leva på sitt spånadsarbete var nödsakad att svälta, emedan detta så ringa betaltes.

"Rocksorna" voro understundom mycket väl gjorda och dessutom vackert målade. I all synnerhet var detta förhållandet med "fästmansrocksorna" eller

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

de som gåvos i presenter. Det hände ingalunda till svårigheten att påträffa en gosse som kunde göra sin bästa en vacker spinnrock i present. Här och där i bygden fanns personer, som tillverkade sådana. Dessa kallades "rockadrejare", och det finnes ännu ett hus i ~~Vårtaryd~~ Hjärsås församling, som kallas "Rockadrejarens" ehuru den dylik hyggehandtverkare där varit bosatt.

Vi ha redan förut erinrat om att det finaste linet benämndes "tågn". De bästa spinnerskorna i huset ~~fåfäl~~ hade att spinna detta. Att förfärdiga ett fint tåggarn, ansågs vara en särskild konst, och den flicka, som var kunnig i detta arbete ansågs även utan des kunna med annat sådant. Av detta trinnades den sytråd, som användes både för husets eget behov och då skräddaren anlände. Vidare tillverkades häran den finaste linnevåven.

Närmast i värdningen kommo "klännna". De blevo till då linet hackades. Häran tillverkades laban och varjehanda grövre linnevaror, medan "skättefallet" var det sämsta. Detta bestod av det affall, som blev vid linets skäktning. Den ~~linnevåv~~ vår, som köpas en hålls var spinnerligen grov, som användes till sämre laban och varjehanda andra saker. Det hände ingalunda till svårigheterna att gårdens drängar begåvades med "skättefallskeytor",

LUNDS UNIVERSITETS FORNMINNESARKIV

som icke alltenor voro varsamt monterade
mästan oslitliga.

Efter det de olika slags garnerna
blivit färdiga hade man att bejsa de-
samma. Trägarnet bruksade man sedan
under någon tid lägga till blekning
i solen så att det skulle bli riktigt
vackert. Sedan nystades detta i stora
nystan, som därpå varpades på en
stor s.k. varpa, som fanns i varje
hus. Från denna sneptes det sedan
av vävkammen och så i "sälvomå",
bestående av grovt garn, som man
vappat i lindja så att de skulle vara
hållbara, och som avsågo att hålla
de olika trådarna samman. Dessa
trädes sedan i vävskeden. Sedan
bands väven upp och allt var färdigt
för vidare bearbetning. "Skattorna" i
vilka man satte spolarna voro icke
sällan vackert snidade och bondmå-
lat gynda. vilket också kunde
vara förhållandet med hela vävstolen,
vilken i likhet med spinnrocken
förfärdigades av någon i byggden
boende vävmakare. "Vävstolarna"
tillverkades däremot icke i Göinge-
vilka oss icke bekant någon skef-
mästare därifrån. Men sådana från
Småland och Västergötland voro även
för trettio år sedan ofta sedda i dessa
bygder.

Vid bindningen hade man att

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKLIVSARKIV

beslöjorna i hum monga skaft ovan skullegå, och det var av icke ringa intresse att höra äldre kvinnor tala om dessa saker. Vävböcker funnos också, som circulerade mellan gårdarne. Icke mäst antitades dessa då det gällde bomströvnader av ylle eller linne.

Då den vackra linnevåven blivit färdig och vederbörligen avklippt hade man att bryta densamma, varefter den breddes ut på vårdekor, att ytterligare blekas av solen. Utanför varje gård fanns i regel en sådan, och de byar funnos, där man hade en gemensam ~~sådan~~ bleka. Mångenstädes lät man vårarne ligga ute både natt och dag, men under medlet av första århundradet då tjuvarna började att på ett vårdslöst sätt grassera dog man ihop dem på kvällarna. Under det de lågo utbredda på marken voro de sammanbundna vid denna med särskilt för ändamålet tillverkade pinnar, vårpinnarna, så att vinden icke skulle lyfta dem från marken.

Var det av behovet tvättade man även våven efter blekningen. Sedan var den färdig att användas.

LUNDS UNIVERSITETS
BIBLIOTEKSSAMLING

FOLKLIVSARKIVET LUND

Måltning och bryggd.

Lantmännen i Göinge under äldre tider tillverkade själva sitt malt. Alla odlade för detta, såväl som också för andra ändamål, korn. På hösten lade man undan så mycket av detta, som man ansåg behövligt för måltning. Till att börja med lades kornet i blöt i ett bytkar eller annat större kar, ~~där det~~ vatten slogs på och det "stod nu i stöt" under en tid av tre dagar. Därefter lades det sålunda upplöttna kornet ~~på~~ i en höj på logen samt packades väl med en vanlig träskovel. På detta sätt låg det under cirka ett dygn väl tillpackat, varefter man rev om det, packade det åtnys och lade höstfiltar och sädesäckar över, så att det skulle hålla sig varmt och vara fast. Sedan togs det upp och gnuggades de ålar sönder, som visat tecken till att uppstå.

På vinden till bryggehuset fanns vanligtvis en malttorka, bestående av sammanfogade bräder. Vid sidorna voro hål borrade, så att, då man nu eldade starkt inunder med ek- och björkvedsris, gick röken in genom dessa hål så att maltet blev väl torkat.

FOLKLIVSARKIVET LUND

att torra malt var ett arbete, till vilket man icke dårpte vilken som helst. Vanligen var det någon äldre torpargumma under gården, som förestod detta arbete. Vid de större ~~bygarna~~ gårdarna hade man en för ändamålet särskilt byggd malttorka ~~utan~~ ett stycke från gården, och flera byglag hade en sådan ihop på samma sätt som man hade gemensam brytstuga.

Efter torkningen skulle maltet ligga på "tornan" under ett dygn för att svalas. Därefter ansågs det färdigt. Efter hand som det sedan användes malde man detsamma på en särskild för ändamålet konstruererad handkvarn, som drevs med en stake, de gammas. husmän eller torpare, som icke hade dylik kvarn, brukade i allmänhet begagna sig av andras. Därför betalades i regel ingenting.

Till en vanlig brygd öl eller dricka åtgick ett eller två pund malt. Detta lades i en kittel varefter varmt vatten slogs på. Sedan rördes det i ett kar. På bottnen av detta lades träkäppar och så ovanpå dessa halmvisker, som man vridit samman. På dessa lades därefter stenar, vilka ansågs att hålla ~~lean~~ halmen fast, så att de icke flöto upp. Därefter öste man vatten och malt från den print omnämnda kitteln i vilken detta ~~maskade~~ hade kokats ~~blivit kokat tillsammans~~

Röstakoret placerades på en stor eller bock. Längst ner, vid sidan av detta var en hål, i vilket satt en tätt längre ihålig skruv kallad "sreck". Genom denna rann nu bryggan ~~sedan bryggan~~ ~~bedsat med~~ i ett nedanför stående kar eller kittel. De fint omsnörda halmvisterna avsågs att hindra maltet följa med. Kitteln sattes därefter på spisen, där bryggan kokades under en timma eller alla minsten halv timma. Var det öl kokades detta längre än mycket var vanligt sidan som man bryggde. Då varan blivit lagom sval tillsattes jäst, som man tagit vid en föregående bryggd. Man rörde om bryggan synnerligen väl och skulle denna ~~under~~ därefter stå i kitteln under en natt. Därefter avskummades den ovanpå flytande jästen, varefter ölet "trilnades" på en på förhand med ~~endake vergjord~~ timma eller fjärding.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Om man så ville kunde man på en gång bryggja både öl och sockerdricka. Man hade då att vid "röstningen" skilja på detta. Det första, som rann ut från "röstakoret" blev sålunda öl. Därefter slog man kokhett vatten på det återhalmen i detta liggande maltet, som därefter tappades ut, kokades och tillsattes med jäst på samma sätt som först omtalats.

Vid tillsatsen med fint höljse man klaster o.d. för kitteln så att bryggan hålls sig rann

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Den jäst, som fick svampa vrygen ansågs vara den bästa. Vid bakning av vetebröd eller finare rågbröd användes denna. Däremot var det vanligt, att vid grovbrödsbakning kunde man jämväl begagna sig av "barma", ~~eller~~ som den jäst benämndes, vilken blev på bottnen i kitteln. Sådan ansatte sig också på bottnen i de "drickskannor", som man begagnade. Under århundradets början bestod dessa av trä, vanligtvis ekstavar, ehuru man ansåg att detta trädslag icke gav någon smak ifrån sig. Därefter begagnade man lerkrus. "Drickskannet" stod alltid på bordet i ett välmående bondehem. Icke sällan också i torpstugan. Sakunde man vanligt malt drickan bryggde man sådant på äpple, ~~ovanlig~~ icke på sådana, som vuxit i trädgården, på vildäpplen.

Vid högtidligare tillfällen, som vid de stora högtiderna eller vid bröllop, begravningar och andra gillen, brygde man öl av den mest delikata beskaffenhet. Det hörde ingalunda till sällsynthetena, att man därtill använde en ä träkum av malt. Ett sådant förstklassigt öl skulle vara av den beskaffenhet, att "fingrarna hängde sammen" då man doppade dessa i detsamma.

=

4020 LUNDS UNIVERSITETS FOLKMINNESARKIV

Skåne
Göinge h:r

Bakning.

Uppt. av Pehr Johnsson
Broby

Under Frejas minnesfest 1880-talet

Det heter träffande nog i ett gammalt ordspråk från Göinge att "brödet är husmodern". Därmed menar man att brödet är viktigast av de näringsämnen, som människan behöver använda för underhåll av sin kropp. Därför är det helt naturligt att man lade särskildt vikt vid att få detta så smakligt som möjligt. Och det må man med heröm säga, att de äldre husmödrarna i Göinge bakade bröd av så delikat beskaffenhet, att man annorstädes i landet torde få söka efter dess make. I all synnerhet var detta förhållandet med det ~~det~~ grova brödet "Surabrödet", som man gemenligen kallade det. Vi vilja därmed icke ha bråtat någon skuggan på det yngre släktet, men fråga torde vara, om man icke genom ~~för~~ en hel del experimenterande ~~vid~~ efter recept ~~å~~ vid hushållskurser och läsning av kokböcker, så att säga, tappat bort greppet på det goda och välsmakande vardagsbröd, som deras mödrar eller farmödrar på ett så förträffligt sätt kunde framställa.

Det var huvudsakligen grovt rågbröd, ofta sådant, i mjuk form,

som man bör använde. Många upp i landet brukar man benämna det "svart bröd", i Skånsk sockenmål "o.s.v.", ehuru väl det, som under ~~benäm~~ denna benämning erhålles från bagarbodarna, sällan ~~svarar~~ svarar emot det, som framställes i bondehemmen, vilket i allmänhet är, ~~och~~ eller åtminstone för oss betydligt bättre. Detta bakades i stora bakar om 15 - 18 skålpund. Understundom nådde de upp till en vikt av ett helt lispund.

Till ett stort bak åtgick nästan ~~ett helt lispund~~ en hel säck rågmjöl, som grovmalits antingen på ens egen lilla skvaltkvarn eller också vid någon stor ~~sockan~~ bryn, belägen vid de genom ~~ä~~ Göinge flytande Helge å och Almåarne. Mjölet slogs i ett stort fat ändamålet sammanhopgjort träg, blandades med ~~vatten~~ varmt vatten, varefter det tillsattes med jäst. Man "redde" vanligtvis till degen på aftonen eller eftermiddagen och skulle degensedan stå att jäsa under natten bort. Hundskan var då, att den kunde hålla sig varm, varför man höljde täcken och säckar på densamma. Vid tretiden på morgonen fingo pigorna sedan upp för att "älta" degen, vilket sannerligen icke var något lätt att göra. Man kavlade upp kläntygsärmarne ovanför knävecken, och

?

armbågarna ?

bragade sedan med vänstra handen igenom degen gång efter gång. Därvid stod man vid var sida av tråget sittande man vartså. Var man ensam om arbetet fick detta sig naturligtvis ännu besvärligare; och då fick man taga den ena sidan först och den andra sedan.

Efter 'ältningen' stod degen åter någon stund, varefter uppslagningen tog sin början. Därvid använde man sig av särskilda bakbrädder, som lades på ett par stolar eller ork på en för ändamålet förfärdigad bock, varefter man formade de stora kakorna så att dessa fingo en rundad och lämplig form. Under tiden hade husmodern tändt eld i bakugnen, som vanligtvis var belägen i köket. Här brassade man nu på med ris till denna blivit lämpligen upphettad. För att utröna detta hade man sina särskilda kännetecken. Ett sådant var att valvet skulle ha övergått ~~till~~ från rödt till vitt innan det ansågs färdigt. Nej "ugnsmunnen vitnat" ~~var~~ ~~det lagom~~ upphettningen lagom", brukade man säga. Bästa bakriset bestod av fururis, samt de kärnor av björkris, som förut hade "pelat". Det senare ansågs särskildt utmärkt då man skulle börja upp elden. Granris blossade för mycket,

och gymnasiet [illegible]
så man hade detta att tillgå. Drängarna erhöllo sina särskilda instruktioner av husmodern då riset skulle kuggas. Det fick således icke vara för smått, men ej heller för stort eller för "stretigt" på att man hade besvär då man skulle ha det i ugnen. Rishuggningen var ett gamlas dryft arbete, ett "sultigt" (hungrigt) sådant, brukade man säga. Därmed menade man strängt taget att det köde försvårade hemgen och var långtråkigt. Till ett större gårdsbruk ~~gick~~ användes också avsevärda mängder bakris och man upptaplade stora "lavor" sådant ute på vedkasten eller utmed någon ladugårdsvägg där det kunde finna stöd.

Vi återvända emellertid till pigorna. Efter hand som dessa ~~upphörde~~ fingo kakorna färdiga upptaplades dessa på ett bord och när sista kakan ~~var färdig~~ bakats tog innepigan i sin hand att stå för bakningen, ett fat, i vilket man blandat äggvita, ofta tillsammans med andra ingredienser, vilken blandning man nu ~~smetade~~ med en fjäder smetade på kakorna, så att dessa sedan efter bakningen fingo en brunaktig färg på ovansidorna. Den andra pigan tog samtidigt en strumpsticka med vilken hon prickade hål i dessamma, vilket skulle

hindra dem, efter det de ännu mjuka i ugnen, från att sprälla på ett naturligt sätt. Dessa prickningar skedde vanligen i form av kors. Därmed avsåg man att skydda dem för troll och dåligheter. Uraktlät man detta kunde lätt hela baket bli ~~förstör~~ misslyckat, och vid insättningen i ugnen tog icke gårdshusmodern emot någon skaka, som icke var prickad på detta sätt.

Efter att ~~deras~~ ugnen belfunnits lagom varm rakades glödorna ut med en särskildt för detta ändamål förfärdigad raka – ugnsrakan –, varefter ugnen fejades ren från aska med en kvast, som var satt på en lång stång, ~~ugns~~ ugnsbroaten kallad, som bestod av gröna furukvistar. För säkerhets skull dopposdes kvasten i ~~en~~ vatten ifall det annars kunde inträffa att riset tog eld. När allt var färdigt, fattade husmodern tag i ugnspaden eller "gressbon", som den kallades, med vilken man sedan placerade kakorna på lämpligast möjliga sätt. De fingo sålunda icke stå för nära varandra så att de växte samman och förlorade sin form, ej heller på för långt avstånd från varandra, ifall det i regel var trångt om utrymmet ~~platsen~~. Man visste hur många kakor av lika storlek som kunde inrymmas

hindra dem, efter det de ej mera i ugnen, från att svälla på ett naturligt sätt. Dessa prickningar skedde vanligen i form av kors. Därmed avsåg man att skydda dem för troll och dåligheter. Uraktlät man detta kunde lätt hela baket bli ~~förstör~~ misslyckat, och vid insättningen i ugnen tog icke gårdshusmodern emot någon deka, som icke var prickad på detta sätt.

Efter att ugnen ~~denna~~ belfunnits lagom varm rakades glödorna ut med en särskildt för detta ändamål förfärdigad raka – ugnsrakan –, varefter ugnen fejades ren från aska med en kvast, som var satt på en lång stång, ~~ugn~~ ugnsbrosten kallad, som bestod av gröna fruntkvistar. För säkerhets skull dompades kvasten i ~~en~~ vatten ifall det annars kunde inträffa att riset tog eld. När allt var färdigt, fattade husmodern tag i ugnspaden eller "gressbon", som den kallades, med vilken man sedan placerade kakorna på lämpligast möjliga sätt. De fingo sålunda icke stå för nära varandra så att de växte samman och förlorade sin form, ej heller på för långt avstånd från varandra, ifall det i regel var trångt om utrymmet ~~platsen~~. Man visste hur många kakor av lika storlek som kunde inrymmas

i ugnen, och därför måste allt försiktighet vidtagas.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Vid insättningen rådde en förfärlig brådska och ~~ej~~ pigorna sprungo om varandra. Under kortast möjliga tid måste denna ske, emedan värmen drog ur ugnen, om däremellan tilldelats för länge var öppen. Det var icke gott för obehöriga att komma i närheten av frumtimmen då de voro sysselsatta med detta arbete. Man brukade också på skämt säga, att "frumtimmerna äro aldrig argare än då de baka."

Finsiktat bröd hade man sällan i de vanliga bondehemmen utan vid de stora högtiderna jul, påsk och pingst samt då någon familjefest eller annat "gille" var anordnadt i gården. Då begagnade man sig av såväl siktebröd som vetebröd, vilket senare förekom i många olika former. Husmodern stod alltid ~~för~~ själv för bakningen av dessa brödsorter. ~~Vanligt~~ Till varje jul bakades klenätter, till vilka man i stället för ~~platt~~ smör begagnade platt. Dessa voro synnerligen eftersökta, icke minst av barnen, som alltid hade ett gott öga till dem. ~~Vid~~ Till högtiderna bakades också en sorts bröd av finsiktat rågmjöl, ~~s~~ kallat "sursött." Man tillsatte degen till detta med en mäcke

bit sure, och var det vanligt, att den
var sedan skulle stå natten över.

Vid varje grovbrödsbak slog man upp en mäskekaka, som icke sattes i ugnen. Det var säsen, som man skulle använda vid ett kommande bak. Denna förvarades till dess, varefter den upplöstes i den jäst ("gär") eller "barma", som man använde vid bakningen. Pressgöt fröksom aldrig under den tid, varom vi här tala, utan man begagnade sig av den jäst, som man vid bryggeri själv fabricerade. Misslyckades det på ett eller annat sätt med säsen fick man nästa gång låna sådan. Det berättas sålunda, att en skräntare i Arbelstorp, Västra Göinge, kallad Lassa-Måns, som levde för ett sextiotal år sedan, vid ett tillfälle lånat sundegen av alla grannarna i byn. När man skulle bakahörde man sig till varandra, men ingen hade någon sådan. Överallt hade Lassa-Måns varit och följden blev att man fick vända sig till närliggande byar för att få sådan till lån. Att skränka bort en sunday var icke nytt. Den som fått en sådan utan att lova ge igen kunde vara övertygad om att baket, i vilken den användes, blev misslyckat. Att låna sig fram med föda dåremot ingenting.

för att barna något fruktat så länge som möjligt bakade man längre detta i pedeshögarna på vinden. Så att det var vid ytterligheten. Pärigheten kommer det också under sommarkiden för att möjligt bröd var icke antagligt. Man brukade säga om sådant att "den vike mannen gått i det".

Om slakten.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Under äldre tider hörde slakten till de viktiga förberedelser, som framförallt föregingo julens värdiga firande. Undantag gjordes naturligtvis, då ett gille av en eller annan anledning skulle gå av stapeln i gården. Under ~~sä~~vanliga förhållanden ägde emellertid icke denna viktiga procedur rum mera än en gång om året, i oktober eller november. I en välförsedd bondgård slaktade man ~~icke~~ då icke allenast svin och småkreatur, utan det hörde också till en god ordning och allmän plägsed, att slakta en bo eller oxe. Var hushållet stort ett par sådana. Ett sådant arbete tog därför åtskilliga dagar i anspråk. Man började vanligtvis med svinen. Innan ett dylikt djur slaktades skulle det minst en dag fritt bra stått utan föda, detta för att inälvorna skulle bli rena. Dessa användes vid tillverkning av blodkorven.

I varje by fanns vanligen en person, som i egenskap av slaktare gick omkring från gård till gård för att utföra detta slags arbete. I tidig morgonstund anlände han tillgården

FOLKLIVSARKIVET LUND

Tillsammans med kvinnorna åt man fyrkost vid vilken man tog åtskilliga snoppar. I senare tid tack man en eller flera kaffegökar. I första dagsgryningen gick man sedan ut i strinstiren, där man kastade sig över den intet ont anande nossen, sambands till fötterna och vaktes upp på det upp och nervända "Skällträget". Var det ett stort svin, en sugga eller galt, fick man gå mera försiktigt tillvägagenom att bearsa djuret på ryggen kunde man ~~försiktigt nog~~ få rännorna i dess mun samt bakom de stora betar, som satts i denna. Därefter drog man till medan djuret, som numera jade mårdsa att det blivit lurat, skrek av alla krafter. Offret släpades emellertid ~~upp~~ ut till det upp och nervända träget, på vilket man nu med förenade krafter lyftade upp detsamma och lade det så, att huvudet stack ett gott stycke utanför detta. Slaktaren, som allt fortfarande höll i repet, fattade nu den till/i närheten ~~fördat~~ placerade kniven, som efta var försedd med egg på båda sidor. Efter att ha skrapat av hören på djurets hals stack man sedan till med hela sin kraft och körde därvid kniven ~~ne~~ på tvärs nedåt i avsikt att träffa hjärtat. Djuret spratlade och skrek. Understundom fingo de, som höllo i benen

FOLKLIVSARKIVET LUND

sådana svårartade sjukdomar, att de gjorde vidt omkring. Man slöppte dock icke därför taget. Om slaktaren mindre var eller han vid bordet ej hade intagit immundigt för mycket brännvin, kunde det lätt inträffa, att han fick stickan flera gånger innan det arma djuret dog. Någon gång hände att han stack till så häftigt, att djuret dog med detsamma. Och det påstås ännu numera. Blodet skulle nämligen tillvaratagas och användas. Därför stod också gårdens äldsta tillredd med en gryta, i vilken detta uppsamlades. Medan blodet av det gapande öppna såret strömmade ned i grytan, i vilken man öst ett mindre kvantum mjöl, ~~stod hon tillred~~ hade hon att med en mindre träspade flitigt röra om detta. Grytan bars därefter in i köket.

Där hade man under tiden gjort en stor boppankittel med ~~ra~~ kokhett vatten fäldig. Tråget där ute på gården ställdes åter på rätt käl och det slaktade djuret lades i detta. Sedan hällde man den ena spannen skållhet vatten efter den andra på detta tills man märkte att borst och hår~~a~~ lossnat. De första sandades noga upp, att användas till "rispen" då skomakaren kom till gården, till sytråd och vajhanda andra ~~borstar~~ saker.

I bottnen av tråget sant trän

FOLKLIVSARKIVET
LUND

över detta hade man lagt ett portlin-
ne. Efter verkställd skällning fattade
man tag i ~~dessa~~ ändorna till dessa,
varigenom man åter lyftade svinet
ur tråget på en stege, som man lagt
nedanför detta. Denna lades ~~sattes~~ nu över
tråget och fortsatte man sedan att
med knivar skrapa av de återstäm-
de håren och den smuts, som möjli-
gen ännu satt kvar i huden. Efter
att detta skett skar man av huvu-
det, som sattes på ända i gräslet eller
annan, om det fanns sådan. Därefter
skars "ryggen", eller med andra ord, man
vistades upp ryggen, vilken av
husmödrarna användes ~~till~~ vid
kokning av kål- och ärtsoppor.

Efter denna behandling öppnade
man svinna på svinets bakben, en
länk stacks mellan dessa och fotked-
jades därefter vid stegen, som därefter
restes på ända utmed någon nöt-
belägen vägg. Slaktaren öppnade
nu försiktigt djurets buk, varefter
innanmätet togs ut. Pigan var nu
åter redo att emottaga tarmarna
i ett förkläde eller korg, medan hus-
bonden med betsmannen i hand be-
fann sig i närheten för att "säga
istran". På dennas storlek bedöm-
des djurets värde. En sugga med
30 skålpund ister ansågs vara höjden
av förträfflighet och fick ses de, som

i någon reservoar man kommer över denna gång.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Efter svindakten ~~grep man sig~~ man med slaktningen av kor och får. Den första slog man i pannan med en store yxhammare, ~~så att blodet rann ut~~ varefter man stockhenne med knäv så att blodet rann ut. Även detta blev tillvarataget för att användas på samma sätt som det av svinen. För att göra stock man i halsen. Särskildt vid mörkerstiden ägde gårdslakten rum. En del av gåsen behöll man själv för att ~~stek~~ salta och röka, medan återigen andra säldes i närmaste stad.

Blodkorven eller "pölsan" var en läckerhet, som inger fick försaka. ~~Under~~ Den åts till kvällsmat samma dag ~~som~~ slakten ägt rum. Till denamma användes ~~ofta~~ lingon. Man fick därvid icke glömma slaktaren. Han måste vara med ~~på~~ vid samma kvällsmåltid, varjämte en omtänksam husmoder icke försummade att sticka en ~~pölsa~~ pölsa och ett par "paltar" i fickan på honom då han gick. Detta och möjligen en bit "smakeflåsk" var också den enda ersättning han erhöll. Vid beredning av blodkorven, uppblandade man en del av blodet med en mycken mjöl, som man ältade samman och formade därav större äggformiga bollar, som man kallade "paltar". Dessa kokades även ~~samman med~~ "pölsorna" och skuros därefter i skivor

FOLKLIVSARKIVET LUND

för att stekas i grill på pannan.

Sedan slakten på sätt som ovanstående, ~~och~~ blodbarven tillagad och "poltarne" vederbörligen inlagrade för att användas i likhet med vad vi ovan omtalat, hade man att salta flesk och kött, som tog en rundlig tid i anspråk. Detta fick också göras omsorgsfullt och väl emedan det gällde att kunna gömma en stor del av sovlet ("sulet") under ett helt år ~~eller~~ däruntöver. Man icke allenast ingnuggade det med salt utan man använde också salpeter för att vara riktigt säker. Man lade bitar av fläsk i ~~ett~~ större kar – "saltkar" – med lock över. Under den närmaste tiden efter saltningen hade man att observera ~~att~~ ganska allvarsamt på att den döri befintliga saltlaken kom att täcka de olika styckena. Ovanpå dessa lägg vanligtvis en större sten, som avsåg att med sin tyngd trycka dem ned i laken.

Även "hackepölsan" blev nedsaltad. Denna bestod av flesk och kött, som man hackade tillsammans i ett tråg, samt "fjällade" i de mindre fjälster som man hade till förfogande. Pölsan var starkt uppblandad med kryddor i särskildt pepparn. I sin råtande form var den utmärkt och ansågs ännu vara bättre än den bara, som man brukar i häkeriaffärerna.

Av ~~[illegible]~~ det svinhuvudet beredde

FOLKLIVSARKIVET LUND

man den stora sjuttonen, som var husmoders stolthet, då denna, vidlyftigare än en brödkaka, satts fram på jul- eller gillesbordet.

Lätt och fläsk skulle ligga i saltlake under en tid av nio veckor. Därefter var det färdigt för rökningen. Man höggs ett ~~gränsnat~~ mindre antal som till hälften avkristades. På de bransittande grenpiggarna hängde man sedan fläsk- och köttstyckena. Sedan lyftades "kraken" upp i skorstenen, varefter man rökbade med grönt enris. Matmodern eller någon torpargumma var därmed sysselsatt. Varje rökning pågick under ett par dagars tid. Under denna fick man regelbundet sitta kvar vid spisen. Ville riset fatta eld hade man vattenskopan bredvid, för att genast släcka denna.

Med slakten var också åtskilliga vidskepliga föreställningar förenade. Slaktaren skulle sålunda genast efter det honstuckit djuret "sticka ned kniven i jorden. I annat fall kunde lätt uppstå "blodmask" som skulle vara knycket farlig. Denna bestod av en mossa snå kryp, som ansågos mycket giftiga. Vid uttagande av hjärtat, skulle han med kniven skära ett kors i detta, annars ~~ka~~ blev det ingen tur med slakten. Vid saltningen brukade också husmodern skära kors i de olika fläsk- och köttstyckena för att därigenom undva "lotteri" att med dessa dva siltspel.

=

Hemslöjd och handtrek.

Liesmeder.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Sedan mäldriga tider har smedarbetet varit brukat i vissa trakter av Göinge. Som berättat har detta varit förhållandet i Ousby och Lonshults församlingar, där en hel del smeder förfärdigat handstöder och liar, vilka man sedan ~~fördes omkring med i~~ spridits i andra delar av provinsen. I allmänhet ha dessa smeder jämväl varit jordbrukare, men på flera håll i dessa trakter har jorden varit mager varför de vid sidan om skötseln av denna mött ett ökat anspråk för sin bärgning. Det järn, som man behöver för ovanstående hämtades i vanliga fall från järnbruken i södra Småland; men understundom fördades man långa vägar för att komma i besittning av sådant. Åtskilliga av dessa smeder höllo mäntligen strängt på, att endast den bästa möjliga vara för detta ändamål var duglig. Ju bättre järn man hade till sitt förfogande desto bättre blevo liarna. Varje smed satte sin särskilda ~~pro~~ stämpel på den tillverkade varan. Därför brukade man tala om "Lejonliar", "Kronliar" o.d. vilka ansågos vara synnerligen utmärkta.

~~Hemsöksklingen~~ Vintern och våren

FOLKLIVSARKIVET LUND

användes numera sällan för [illegible] i arbete. Det gällde att få så stort lager som möjligt innan vårens ~~kom~~ sommar kom. När så vårarbetet var slut begav man sig isöj söderut med sina kass för att där vid marknader eller eljest i de olika byssamhällena försälja sina alster. Överallt behövde man köpa, och i stort sett gick affären skäligen bra. 1.50 å 2 kr. var det vanliga priset för en lia, beroende på dess storlek. I det fallet räknade man med 6 å 7 kvarterslian o.s.v.

Bössesmederna

var en annan sorts smeder, som kunde sakligen vara bosatta i Ephnälsa och Örkened socknar, där de sedan gammalt bedrivit sitt hantverk. Även i Ousby socken ha funnits sådana, av vilka den mångomtalade Tufve Mårsson i Hasslarör var en av de mest kända. Det var möjligen han som i en ~~depesch~~ vägnotskal ~~gäde underrättelse~~ under svenskarnas infall i Skåne 1709 gäde underrättelser från ~~danske~~ kommendanten i Malmö till Magnus Stenbock, vilken med den svenska härens tåg gjorde vid Malmö. Även hans far var emellertid bössesmed samt avstammades sonen Måns Tufvesson.

Särskildt under snapphanefejden torde en hel mängd bössor ha blivit tillverkade i Ephnälsa och Örkened socknar av där bosatta smeder. Hantverket kan

FOLKLIVSARKIVET LUND

anda in i senare [illegible]. Den ~~första~~ mest kände bössmeden i Göinge under förra århundradet var den s.k. "Bliss-Jössen". Hans namn var Jöns Olofsson och han avled ~~för~~ i sitt hem vid Gyllebofa först under början av 1900-talet. Han hade han en liten smedja, som numera torde vara nedriven. Han var ~~som~~ kände icke allenast för de vackra bössor, som han förfärdigade, utan han tillverkade även redes långskjutande ~~pistoler~~ sidvapen. Då man börjat med dubbelbössor, förfärdigade han även dylika. Den första av detta slag, som utgick ~~till~~ från hans verkstad köptes av f. snickaren Per Simesson i Hjörsås. Vid överlämnandet sade han, ~~till denne~~ enligt berättelse av S.: "nu kå du ta' reda på om den skjuter bra. Gör den det, då kan du att skilja dig ve' 'na så snart som möjligt. Skjuter han däremot illa, behåll henne då för egen räkning." Köparen lovade att lyda detta råd. Hemkommen stöt han på en bråka, men utan att träffa. Experimentet upprepades med samma resultat. Men efter det han blivit "inskjuten" blev bössan alldeles utmärkt. Den kostade 40 kronor. En enkel bössa av hans tillverkning säldes för 25.

"Bliss-Jössen" hade äventyrligen en bror, som var bosatt i Gyllebofa. Hans namn var Olof Olofsson. Äventyrligen denne var känd som en duktig ~~bössesmitt~~ bössesmed.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

en som till den professionelle - som gran-
som i Mjönäs - lever ännu. Även ledes han
han ~~gjort sig bund som exempel~~ tillverkat
en hel del bössor. Alla ~~de~~ sådana,
som utgingo från i Präjsarsnäcke smi-
dens verkstäder kallades med ett gemen-
samt namn "blissingar". De ansågos
bättre än andra bössor och betalades även-
ledes med högre pris vid försäljning.

Måns Ek hette en annan bössesmed,
som var bosatt i Hittarp strax söder i
Ljunakra. Hans lilla smedja har stått kvar
ända tills 1915. Född i Hullringsnäs 1821 kom
han vid unga år i lära hos ~~Blissin-~~
~~gansa~~ Ohliss-Jössen. Under sin lärotid
~~gjorde~~ förfärdigade Ek en hel mängd bös-
sor, som han ~~sg~~ försålde åt olika håll.
Under senare år tillverkade han även-
ledes bakladdare. Vidare "borrade" han
upp äldre gevär så att dessa blev bättre.
Ek dog först 1904.

I Ovedy socken har även ledes
i senare tid funnits en bössesmed,
~~som~~ vilken särskildt varit anlitad
i och för lagning av gevär. Vi hadde
ikke vetskap om att denne, som ge-
menligen kallades "Hans-Trulsen"
tillverkade några nya sådana. Där-
emot bodde för en halv mansålder
sedan en bössesmed i Källeliala, Röke
socken, vid namn Per Hansson,
som gjorde detta. Ny synes bössfabrikati-
onen helt och hållet vara utdöd i dessa
trakter.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Snickarna

ha hundraårigen varit bosatta i Ylinäkra församling liksom också i Vittsjö. Inom byggeriet dessa socknar ha ett mycket stort antal möbler under medlet av förra århundradet blivit förfärdigade. Längre tillbaka i tiden torde enhel del bondemän ha ~~tä~~ tillverkat sina möbler själva, men mer och mer blev detta bruk bortlagt. Man köpte då av dessa möbelsnickare, vilka särskilt vid Kristianstad mötte upp med sina alster. Några finare saker förfärdigades sällan. Och man övergav även ledes ~~dess~~ så småningom den gamla allmogestilen för vanjehonda "markmodsbrun" av det mest banala utseende. Under senare år ha icke allenast snickarna ökats till antalet, utan fabriker ha även tekniskt och där i byggerna uppstått, vilka åter delvis upptagit de gamla stilarna för möbeltillverkning.

Då vi tala om träarbetsindustrien få vi icke heller glömma erinra om "karomakarne" (tunnbindarna), vilka framförallt under äldre tider spelade en betydande roll. En hel del av de lagskärl, som man använde vid dagligt bruk i hemmen, tillverkades ~~i~~ av dessa. Likaså "drankatunnor", balja, mjölkkärl, o.d. Man köpte omkring i byggerna med dylika kar, som man framförallt försålde vid brännerierna.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Snickeriet var avsevärdt mindre till antalet. Man använde en hel del husgeråd som köpts under den nätid. Fat, skedar, tallrikar o.d. var i allmänhet försörjningsgade av dessa hantverkare. Slevmakare och kordmakare fanns det även gott om i de norra socknarna. Jämväl och rivmakare, vilka senare försörjningsgade ~~en stor~~ ~~varuägder av de~~ länsor, som man vid slåtter och skörd begagnade.

Spännkorgstillverkningen

bröder sitt särskilda kapitel. Denna hemslöjd har nämligen försörjt en del av befolkningen i Göingebygdens socknar under ~~de~~ sista halvseklet varit den mest betydelsefulla av alla. Till sommartid i Örbered, på jordbruket varit mycket ringa, har man därav haft ofantlig nytta.

Under medlet av förra århundradet fanns det knappast någon fattigare person i denna församling än "Svärtarken" i Småhan genenligen på folkspråket benämndes. Annars var hans egentliga namn Bore och han härstammade från en gammal soldatsläkt, av vilka flera medlemmar, enligt göingefolktradition, varit med i Karlen tolvtes Krig. Själv var han ensklettid icke knekt utan en fattig torpare under en av gårdarna i Fonnaboda. Hemmida hans torp kallades Svartatorp

FOLKLIVSARKIVET
LUND

[illegible] han på grund av en mörkare ansiktsfärg av folket i allmänhet. Känna vi icke. Däremot kallades han allmänt Svärt-Arren.

Vid sidan om skötseln av sitt lilla torp och de många dagsverken, som han till hindersmannen hade att utgöra för detta, brukade han tillverka en sorts spönborgar som han gjorde av furuspån. De voro grova och fula och rörte ringa efterfrågan, då han med dessamma dragomkring i sydligare delar av landet.

Under en av dessa sina vandringar som han återvaldes till Ghuiälosa prästgård, där församlingens kyrkoherde hadde, för att utbjuda sin vara. Hänledes han här hyltsades ~~utbjuda~~ avgifta några alster känna vi icke, men efter vad han själv omtalat för andra, vilka i sin ordning berättat det för förf., var förplägnaden god och samspråket livligt. Kyrkoherde Collin hade en vacken son, vilken för tillfället var hemma. Han kände rest mycket och hade återvaldes settåt skilligt i spönkorgsväg. Han var också hyfsig nog att ha en sådan, som han från dessa sina resor fått med sig hem. Bredvid Svärt-Arrens klumpiga korgar tedde sig denna som ett verkligt ~~pratt~~ praktexemplar.

"Sådana korgar skall Arre förfärdiga och de skola helt visst vara efterfrågade", sade han.

FOLKLIVSARKIVET LUND

menade Ove, "nu måste för lära denna att se efter."

Det fick hon och det skjöte icke mera av några dagar förrän hon åter befann sig i prästgården och bad få skärda prästinnan en korg, som hon färdigat efter den lånade modellen. Denna var så rodsen och vilgrind att ingen kunde se någon skillnad på de båda fristående pjäserna. Från den dagen färdigade Svärt-Ovren endast spånkorgar av denna typ. De rönte livlig efterfrågan och hon måste inom kort överlämna försäljningen åt hustrun. Själv hade hon tillräckligt arbete med fabrikationen. När grannarna såg hur väl det gick Ove i händer, började även de att tillverka korgar av liknande beskaffenhet. Det var gott om utmärkt barnfuru i Lindbodatrakten under den tiden och material saknades därför icke. Snart fanns det knappast en stuga eller bondgård i dessa magra och fattiga bygder, där icke spånkorgstillverkningägde rum.

Till att börja med användes man endast handspungad spån, varför tillverkningen icke gick så rockt undan, som man önskade. Så fanns det en person i trakten, som konstruerade en hyvel, vilken man sedan använde vid tillverkningen. Ifrågavarande uppfinnare var en av de många mystiska personer, som under längre eller kortare tid uppehöll sig i dessa

FOLKLIVSARKIVET LUND

bygden. Ingen visste vem han var i trakten kände hans namn. En gång hade han kommit in i en gård i denstora Norrbygden och där begärt på bo vintern över. Han fick detta, men när våren kom var han återförsunnen. Man beundrade hans stora begåvning, hans konstsaper och förmåga att klara de mest invecklade situationer. Man förstod att han sett bättre dagar, men detta var också det enda varom man hade vetskap. När det led framåt våren, knopparna började svälla och skogarna grönska, var han återförsunnen liksa mystiskt som han hade kommit. Det förnämsta synliga minne han kvarlämnat var den ovan omtalade hyrelu, vilken särskildt under spökbrygtillverkningens första skede var till stor nytta. Spökenkunde meddelst användandet av denna framställas mycket fortare och varbsare, varjämte även säme virke kunde användas.

Vi nämnde här ovan, att tillgången på fri barkspånaden länge skog var mycket god i Lindbodatrakten under den tid varom här är fråga. Icke minst var detta förhållandet i de stora barrskogarna vid Skeppshult och Ubbsbada. Här vajade ännu mångahundraåriga furor fri riden, och det hände ingalunda till sällsynthetens, att åtskilliga av dessa fingo böja sina stolta kronor för spökmakarens yxa. Det ansågs under denna tid varken vara synd eller skam att bestiva olaglig

FOLKLIVSARKIVET LUND

oppen var ringa och de som hade att utföra beräkningen blundade ofta för olägligheterna. Det var endast då denna antog en mera omfattande utsträckning, som stämning till häradstinget utfärdades. I trakten fanns en annan större skog, den milsvida Kuldaskogen, lydande under Råbelöf. Den var emellertid belägen ett par mil från närmaste gård och som tillsynen även här var mindre god, blev även denna utsatt för kolmakarnes störningar. För övrigt köpte man lämpliga trän av bönderna. Många av dessa voro emellertid kolmakare själva och de aktade sig visligen att sälja material till konkurrenterna.

De som icke dugde ~~till~~ som tillverkare fingo ombestyra försäljningen. Kolförsäljare, män som kommo, dogo inom kort ut bring på den skånska landsbygden. I regel dog man sitt lägen på Kåna, men sedan järnvägarna under 1860-talet kommit till, lastade man hela järnvägsvagnar vid Ursley och Killeberg, vilka sedan fortskaffades till någon centralt belägen plats, från vilken man förde dem vidare ut åt den skånska bygden. Inom en jämförelsevis kort tid var denna överbefolkad av försäljare. De flesta av dessa hörde till i Örkened, Ljunåkra och Houshults församlingar. Avsättningen var allt fortfarande god,

FOLKLIVSARKIVET LUND

men underhandlingen hade upplösts, att på Island landsläggt fanns det icke tillräcklig omsättning för denna massproduktion. Man måste se sig om efter en annan marknad. ~~Försäljningen~~ Fortjänsten var god och försäljarne slöppte icke taget för första matrind som blöste. Under tiden omsättningen varit i ökning, hade ~~de~~ det utbildats fullkomliga grossörer i branschen, och dessa utvecklade hela sin energi för att finna nya möjligheter. I första hand vände man sig till det närliggande Danmark. Även här blevo göingelsorgarne mycket uppskattade och efterfrågade och det löjde icke många år förrän nämnda land var lika genomkorsat som Skåne.

Just då frk. höll på med denna artikel inkom i köket till min bestod en av dessa gamla korgförsäljerskor från Österåkeå, vilka ännu voro omkring på landsbygden med sina tillverkningar. Jag beslöt alltså göra åtskilliga frågningar hos henne angående de erfarenheter, som hon vunnit under berörda försäljningsresa.

Hon omtalade ~~också~~, att det var huvudsakligen Danmark, som hon under höstens av sina försäljningsturnéer besökt. Där voro göingelsorgarna då en mycket livlig efterfrågan. Jag var icke mera än elva år då jag första gång följde med för dit. Vi besökte Seland och

FOLKLIVSARKIVET
LUND

gypsum. Ovanför dörrarna [illegible]
emottagna. Alltid storig fingo vi resterna att ligga
ute, som mången gång på Skånska slätten,
då man var observanhärtigare av omständes
då det gällde att få tak över huvudet. Man
misstrodde folk mycket mera än som
var behörligt. Ty i regel voro borgma-
narne och försäljare både hederliga och
ärliga människor, om än de voro fat-
tiga. De danska bönderna däremot
hade både hus- och hjärterum. "De fateren
vel en bid bröd?" frågade vänligtnis
husbonden då man kom in i en stuga. Och
på fick man rikligt både med bröd
och smör. Och vid hemkomsten hade
man så mycket över, att det räckte till
man åter blev fördig att ge sig iväg.

Jag har emellertid mitt livs största
och sorgligaste minne förknippat med
dessa resor till Danmark, som det var.
Det var på sjuttiotalet. Jag hade gift mig
året förut och såsom mannen som jag
hade med en sådning spränkborgare begivit
oss över till Helsingör på en försälj-
ningsresa i Danmark. Då vi kom-
mit över till Jutland insjuknade
min man helt plötsligt av hjärnfeber och
fyra dagar därefter var han död. Där stod
jag nu ensam med mitt bagage. Trans-
portera liket hem kunde jag icke enton
den döde måste begravas där borta i
den främmande jorden. Det var dyrt att
köpa gravplats och då alla omkostnader

FOLKLIVSARKIVET
LUND

vore undanskäfvade hade jag nu ihop
fått pengar att komma över till Sverige. Från
Helsingborg fick jag gå den långa vägen till
Landskrona, där två minderåriga barn, av
vilka det ena endast var några ~~veck~~
månader gammalt, väntade mig vid hem-
komsten. Min gamla mor hade legat
hand om dem då vi fors bort.

Det blev en hård kamp för till-
varon under de närmaste åren. Den gam-
la fick vara de smås vårdarinna
medan jag med det ena spårvagns-
laget efter det andra strövade omkring
i Danmark. Det lilla torpet där hemma
fick så gått som skänkt sig självt. Efterhand
började emellertid morbrodern blifvande
~~dåd~~ i Danmark. Man hade korgar överallt
i bondgårdarna, på vägarna, i stugor,
kök och spriskammare. Hela väreldet
var fullt av de skånska korgar, men
med sina de ha, sade man överallt
var man kom.

Det var en hård och stränsam ler-
nadsskola, en livslång, energisk kamp
för tillvaron. Men den skilde sig helt
säkert icke mycket från den, som av
många hennes medsystrar där uppe i
det nordskånska ödemarksdistrikt ha att
uppvisa.

Sedan omsättningen på ett märk-
bart sätt börjat avtaga i Danmark, fo-
ro man över till Tyskland. Där var efter-
frågan på skånska korgar skäligen stor.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Till att börja med enkelt man exporterade borstar för en ~~stora~~ borg, som man ~~[illegible]~~ hade hemma sålde för 20 à 25 öre. Ett stort antal försäljare fors dit över och många borgmästare bosatte sig därstädes. Man försökte även vinna omsättning på Holland, men det slog mindre väl ut. Detta var självklart förhållandet med Frankrike, dit man ~~[illegible]~~ jämväl for. Bättre marknad vann man däremot i England. Hit forslades ~~[illegible]~~ stora kvantiteter borgar och ~~[illegible]~~ denna export fortfor ännu vid krigsutbrottet. Vid ~~[illegible]~~ 1900-talets ingång beräknades att borgar för ett värde av 200,000 kronor pr år exporterades till ~~detta land~~ bemälta land och detta enbart från Åbenäs socken. Man kan också säga att då man enbart sysslade med spånkorgstillverkningen i nämnda socken utan att ägna sig åt den stenhuggeriverksamhet, som under senare år tagit allt flera krafter i anspråk, hemfördes det varje år hundratusentals kronor. Och vad detta betydde under entid, då jordbruket där, som i en del andra skogsbygder låg nere, kan man lätt förstå. Det gav bröd i hemmen på samma gång det skapade arbetslust och arbetsintensitet. Man kan också med fullt skäl säga, att om icke spånkorgstillverkningen där börjat, skulle emigrationen från denna fattigare bygd ha tagit betydligt kraftigare former än den gjort.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Men svart – vilken gick det emellertid på samma sätt, som med så många andra bombytare på det ena eller andra området. Han dog under de mest enkla och anspråkslösa förhållanden någon gång under midten av 1880-talet. Han hade icke lyckats samla sig något överflöd av detta livets goda, utan måste, då han icke longre orkade förtjäna sitt bröd, intagas på Örbenäs fattighus. Efter en kortare vistelse där avled han, och under lika enkla och anspråkslösa förhållanden, som han levat, vigdes hans stoft åt jordens grönska.

Ännu är emellertid denna hemslöjd mycket betydande i Örkened och ännu forslas många vagnslaster stickkorgar från stationerna till andra bygder. Men det är svårt att erhålla trä. Man får man antingen hyvla spånen avsp, och denna är sämre, eller också köpa virket från Småland och Blekinge. Vid Hullingarp i Skinnskatteberg finns en av de sista fruckorgar vi vilken ett gott spånvirke kan erhållas. Men nu är denna för flera år sedan avverkad. Endast äkta körntråd är användbart, men körnan själv är för stor och måste kasseras. Hyvlingen sker numera med maskin. Denna drages oftast av kvinnornas hjälp. Man säger av storkarna idag form spånorna skola ha, beroende på korgarnas storlek. Så hyvlar man av barken tills man får en fyrkantig form. Sedan blir det spånstickan tills man når botten. Numera gå de glödritade korgarna bäst. Slöjden är ännu mycket betydelsefull för oss.

→

FOLKLIVSARKIVET
LUND

Träskomakare och toffelmakare.

Den vardagliga fotbeklädnaden i Göinge har sedan urgamla tider varit träskor. Ännu för en mansålder sedan begagnade man enbart sådana av trä, utan de övriga lider av läder, som man längre fram började använda. Man skulle ha stort förmoda att de förra voro särskildt svåra att ha på fötterna, men om de voro väl ~~vid~~ gjorda och passade bra till vristen, blev denna snart van vid det jämnfördelade nötda trycket och någon smärta kändes icke av detta. Man rörde sig med dessa träskor lika lätt, som med vilken annan fotbeklädnad som helst. Särskildt om de passade foten och voro något slitna, så att de därigenom blivit lätta.

Det fanns förr gott om träskomakare i bygden, och många av dessa ansågos vara synnerligen skicklige i sitt yrke. En sådan avled helt nyligen i Nöbbelöf, Broby socken, ~~och~~ om denne berättas ~~det om denne~~, att han under sin bragts dagar kunde förfärdiga ända till 20 par och däntäver pr dag. Förr begagnade man enbart at till dessa ~~fot/barnstöflar~~ fotbeklädnaden. Den måste vara rätt sant i så hög grad som möjligt fri från kvistar. Man avskar "knubborna" i den längd träskorna skulle ha, varefter de tillskures på en bock, sant sattes ~~stora~~ i "klöv",

FOLKLIVSARKIVET
LUND

~~[illegible] särskildt för ändamålet tillverkat~~ verktyg i form av en brokig bräder ~~av~~ urgröptes. Sedan avputsades de med andra knivar, ~~och så var~~ en ståltrådsring sattes om ~~[illegible]~~ "vristen" och så var "Ikon" färdig. Den tvinnades sedan ~~i~~ över en väl uppbettad kabelnyn invändes överlämnades till bäraren.

Utom de särskildt "beforte" trästomatsarna var det sådana som gingo omkring från gård till gård i Skogsbygden, där man själv hade trä till sitt förfogande, för att tillverka det antal trästor, som ~~[illegible] behov~~ behövdes för gårdens behov. Efterhand började man använda läderputor å vristerna. Den sortens träsko var något dyrare än de första. Under vintrarna, då snö och dålig väderlek var rådande, användes träskostövlar. Dessa bestodo dels av ~~ett par~~ vanliga trästor, dels av ett par gamla stövelskaft, som man själv brukade spika på dessa.

Så kommo trätofflorna i bruk och rönte livlig efterfrågan. Särskildt sådana, som man erhöll från Ljungbyhed ansågos eftertraftade. Man brukade därför skicka bud med patesoldaterna, då dessa besökte mälarna. Efterhand kommo toffelsnickare upp till ~~byg~~ Göinge, som lärt sin konst av de första. Dessa presterade sedan en vara, som ~~inf~~ stod sig i konkurrensen. För närvarande kan man säga att trätofflorna äro de mest använda av de fotbeklädnader, som under vardagarna användas. En träskofabrik har emellertid uppförts vid Immeln som en stark konkurrent emot dessa.

Sockenskräddaren.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Det torde vara stokt ifrågasatt, om icke sockenskräddaren ansågs som den förnämste av de hantverkare, som under äldre tider förefunnos å den skånska landsbygden. Och icke minst här uppe i Göinge förstod han i allmänhet att hävda sitt anseende. Och vad han själv icke förmådde, det gårdehons gumma. Han ansåg sig i många socknar, där större bondgårdar saknades, vördig att sitta närmast präst- och klockarfruorna på gillena. Annorstädes trängdes han väl undan av nämndemans- och kyrkovärdsmorsorna, men nog sökte han hålla sig före ättings- och fjärdingsbondernas gummor.

Och han kunde ~~det~~ även detta. Ty hennes man var en person, som alla måste anlita. Ingen annan fick idka sysslan i den socknen. Alla voro beroende av honom. Och alla sökte också stå väl hos honom, ty i annat fall ljög han så som en den tidens skräddare kunde göra, då det gällde att honom i arbete till gården. Den tidens riddare av saxen och pressjärnet, suttos nämligen icke som ~~nu~~ deras kollegor i våra dagar, hemma på sina verkstäder för att där tillverka, vad som i klädesväg behövdes, utan de foro från gård till gård efter hand som behoven detta

FOLKLIVSARKIVET LUND

[illegible] anförts ~~som~~ som de oftast räntade långt innan de kommo. Det fick nämligen icke finnas mera än en mästare i varje församling. Denne kallades därför sockenskräddare, vilken som ämbetsman hade att erlägga en mindre skatt till vällovliga skrädderiämbetet i närmaste stad. Han hade sedan att engagera så många gesäller och lärgossar som han ansåg behövligt för att kunna tillgodogöra de allmänna arbetsbehoven.

Då en skräddare anlände till gården kom han därför aftast i sällskap med en hel rad ~~av~~ unga män, av vilka den yngste lärpojken hade att fösa prässjärnet. Var det nu slöpade han detta med ett snöre efter sig, i annat fall bars det med en stake på ryggen. Aln, vinkel och nålar voro för övrigt de enda verktygen, som man då använde. Först under senare hälften eller mediet av 1800-talet började man begagna symaskiner. Gladjen i gården över skräddarnes ankomst blev mer en dels allmän. Ty dels hade de länge varit väntade, dels kunde ungdom gamla räkna sig nya blåder och dels kommo de med nyheter av varjehanda slag. Alla kände sig som "barn i huset" och möten placerades tämligen snart på det stora bord, som man särskildt

för andamålet. [illegible]
sedan de övriga medföljarna bedrid.

Dessförinnan hade hon dock att taga mått av respektive familjemedlemmar, män som kvinnor. Några frontimmerskläddare fanns icke under den tiden. Socknesskräddaren hade att förfärdiga de klädesplagg som båda könen behövde. Ej heller var det någon långe diskussion om moderna, ty dessa var i regel desamma och ändrade sig långt från det ena året till det andra. Sedan hade man att bära in de hemmavävda tygerna, vadmal verken och lärftyger, samt bock- och fårskinn, vilka skulle vara beredda, ~~och~~ torkade och i ordning. Av dessa senare användes bockskinnen till byxor åt männen och fårskinnen till pelsar åt både män och kvinnor. Vadmalskappor, till vilken hörde en stor och vid kapuschong, var också mycket fodrad med ~~svarta~~ fårskinn. Man hade vidare att taga fram tråden, vit såväl som svart, vilken skulle vara väl nystad och i ordning. Den var tillverkad av det bästa och starkaste lingarnet. Innan den användes vaxades den ~~på~~ alltid för att bli hållbar och stark. Och stark blev man, så att den tidens plagg gingo ofta sällan upp i sömmarna, som nu så ofta är förhållandet.

FOLKLIVSARKIVET LUND

[illegible] och klippte till påbörjades arbetet av gesällerna. I regel stannade sommtliga i gården natten över. Man satt mäntligen uppe till 11 på kvällarna, vardet riktigt bråt, som exempelvis framåt jul, till 12 å 1. Sedan skulle man åter vara på skräddarebordet senast klockan 5 på morgonen, varför det blev klent beställt med vilo-

stå emellanåt hade möjligt att prova hur plagget satt. Och detta utlopp sällan utan raljeri och skämt. Isynnerhet när det gällde flickorna. Dessutom hade han att förfärdiga kavajer. Dertill användes någon sorts starkt tyg, bolstar eller dylikt, som ~~cas~~sars i runda eller fyrkantiga biter, vilka sedan överklädes med tyg. Fint var den tid då symaskinerna kommo i bruk ~~blev~~ började man använda "kojeknappar". I det högsta skog man sig emellertid för dessa, som ansågos mindre hållbara.

Under den tid skräddarna var i gården saknade man icke sin-tolsämne. Ingen kände bättre till förhållandena i de olika gårdarna inom socknen än de. Ingen hade mygrannar kännedom om förmögenhetsförhållandena än dessa, skrmalsarna möjligen undantagna. Det var tjänstgörande också många

FOLKLIVSARKIVET LUND

av dessa omvandrande sömmerskor
mästare. Möten hölldes därför
icke sällan i enrum för att medan
resonnera om dylika förhållanden. Ge-
sällerna fingo icke döma ha vetskap
ty då hände lätt att dessa ådagakommo
oreda. Icke sällan kallades dessa ~~för~~
"sladderbyttor".

Arbetspriserna voro under den ti-
den mycket billiga. 16 skilling för
en rock eller frontimmersbjäl var
det vanliga. Tre daler (50 öre) för en
kostym, under början av första årtud-
radet. Så småningom ökades emel-
lertid priserna, och med den ökad
i mån mån fordringarna. Under
1840-talet avskaffades skräddar-
mägen och vem som helst, villen
därtill hände sig manad och kom-
petent, kunde sedan bli sin egen
mästare. Så började man småning-
om begagna sysmaskiner, vilka
under sin första början väckte stort
uppsende. Men ännu for man om-
kring från gård till gård, antingen
bar man maskinerna på en stång
eller också kördes dessa på vagn.
Denna sed är ännu icke helt och häl-
lat utdöd. Ännu finnas de skräd-
dare som "taga bort för att sy". Det
kvinliga skräddarisarbetet har också
sedan länge helt och hållet varit i fram-
timmernas egna händer.

FOLKLIVSARKIVET
LUND

FOLKLIVSARKIVET LUND

Skomakeriyrket och dess utövare.

Skomakaren var under äldre tider ~~något som~~ en lika viktig yrkesidkare som skräddaren. Bägge hade mycket gemensamt om än icke förhållandet dem emellan alltid var det bästa. Icke nödvändigt som det var att ha kläder på kroppen var det ävenledes att ha skor på fötterna. Befolkningen i respektive gårdar och byar var därför icke beroende av skomakaren som skräddaren. Under första hälften av 1800-talet var också denne före icke väl som den senare ensam om sitt yrke i socknen.

Under den tiden fanns icke några garverier ute på landet. Bonden hade därför att själv bereda ~~sitt~~ läderet av de hudar, som man fick vid slakt av kor, oxar och kalvar, eller också tog han dem in till staden för att där få dem beredda. Ofta var det emellertid så, att man hade själv kor i vilka man "bortade läder". Skomakaren hade sedan vid sin ankomst att sköta detta med vitriol och bresilja. Vid den första beredningen användes kalk, salt o.d. saker i vilka varje självförsörjande måste vara hemma.

Liksom skräddaren var också skomakaren, då han anlände till en

FOLKLIVSARKIVET LUND

gårdar, arbetsområdet [illegible]
och likaså denne kunde man då stan-
na 8 à 14 dagar, beroende på invånarnes
antal och behov av skodon. Sällan
kommo dessa representanter mera än
en gång om året. Då hade man att sy
skor och stövlar så det räckte tills nästa
gång man kom. ~~Under~~ Under 1850-
talet, sedan skräddarmingen avskaf-
fats och nya mästare upprättat, ~~tett~~
~~hades~~ fick en sådan ~~fr~~ 50 öre för ett par
stövlar. Såldes sådana direkt på hand
2 à 3 kr. pr par, beroende på dess be-
skaffenhet.

Skomakaren hade icke heller
många verktyger till sitt förfogande.
Lästerknipparna och syfatten ~~var det~~ voro de
viktigaste. Vidare hade skomakaren
att medföra beck. Husmodern skulle
tilldoppa garnet till sisprorna
samt jämväl de borstar, som man hade
att pösta i ändan på dessa. Vidare ha-
de husfadern att omhesörja veder-
börligt pryggtråd. Benved ansågs vara
det bästa för dylikt ändamål. I brist
på sådant användes gammalt kam-
garn som man exempelvis fått
av plank från nedrivna husvägga.

Arbetstiden för skomakaren var unge-
fär densamma som för skräddaren. För
~~senare~~ nägra årtionden sedan började även han
använda maskin. Nu ha skofabrikerna
"slukat upp" ett flertal medlemmar av det
gamla hedervärda "skomakaresskrået", som förr
i tiden ansågs så betydelsefullt.

FOLKLIVSARKIVET LUND

Byggmästare och timmermän.

Även de yrkesidkare som kunde att sörja för husens uppförande och bostädernas lämpliga inredning betraktades som mera riktiga sådana. I varje socken fanns därför i regel en byggmästare, som i likhet med skräddaren och skomakaren betraktades som ämbetsman. Snickaren Björn Jönsson i Östraley har omtalat att hans far – Jöns Björnsson i Pinetorpet, Ö[illegible]bergs socken – var en dylik mästare, som ensamt i denna församling uppfört ett tjugotal av de trärönningsbyggnader, som bördes denna dåtid, efter småländskt mönster, under ~~början av~~ mellan av förra århundradet lät uppföra. Han var född 1812 och blev sin egen mästare under 1840-talet.

I regel hade han 18 à 20 arbetare i sysselsättning sommartiden, då husen uppfördes, samt hälften av detta antal under vintern, då man antingen omhesörjde inredningen eller också tillverkade dörrar och fönster. Arbetslönen utgjorde 75 öre om dagen för de, som kunde sättas i vilket arbete som helst, samt tre daler (50 öre) för de mindre kunniga. Samtliga skulle emellertid åtnjuta föda samt ligg plats ~~i den~~ på det ställe där man arbetade. Man bäddade med

FOLKLIVSARKIVET
LUND

stig på logor och hoskullar och med loppplatserna var man icke så noga. Däremot hade matmodern att hålla god och stark mat åt timmermännen. Det fick hon igen i ett välgrödt arbete och en byggnad, som var både varm och torr. Då man reste "spröme" skulle man ~~alltid~~ avslutas kalas med vit gröt och kaffe, dubbligt med brännvin, samt icke sällan med "spel och dans".

Endast ~~de~~ av de skickligaste bondarna kunde utleddas byggmästare. Dessa åtogo sig oftast byggnadsarbetet på ackord. Endast en sådan fick finnas i varje församling, liksom förhållandet var med övriga "ämbetsmän".